

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

**Diplomsko delo
visokošolskega programa**

**GOSPODARSKE IN SOCIALNE FUNKCIJE
REPUBLIKE SLOVENIJE S Poudarkom NA
JAVNEM DOBRU IN NARAVNIH BOGASTVIH
TER VARSTVU ZEMLJIŠČ**

Sonja Čižmek

Ljubljana, november 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

DIPLOMSKO DELO
VISOKOŠOLSKEGA PROGRAMA PRVE STOPNJE UPRAVA

**GOSPODARSKE IN SOCIALNE FUNKCIJE REPUBLIKE
SLOVENIJE S POUĐARKOM NA JAVNEM DOBRU IN NARAVNIH
BOGASTVIH TER VARSTVU ZEMLJIŠČ**

Kandidatka: Sonja Čižmek
Vpisna številka: 04035432

Mentor: izr. prof. dr. Rudi Kocjančič

Ljubljana, november 2010

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA IN NAVEDBA LEKTORJA

Podpisana Sonja Čižmek, študentka Visokošolskega študijskega programa prve stopnje Uprava, z vpisno številko 04035432, sem avtorica diplomskega dela z naslovom: Gospodarske in socialne funkcije Republike Slovenije s poudarkom na javnem dobru in naravnih bogastvih ter varstvu zemljišč.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela,
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili,
- sem poskrbela, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili,
- sem pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesene v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisala v predloženem delu,
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v celoti citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Ur. list RS, št. 21/95), kršitev pa se sankcionira tudi z ukrepi po pravilih Univerze v Ljubljani in Fakultete za upravo,
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za upravo,
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo dela v zbirki »Dela FU«.

Diplomsko delo je lektorirala Eva Kovač.

Ljubljana, 12. 11. 2010

Podpis avtorice:

POVZETEK

Republika Slovenija je pravna in socialna država. Gospodarske in socialne funkcije so zapisane že v Ustavi in imajo vedno večjo vlogo za prebivalstvo Republike Slovenije. Država postavi okvirje za pravilno ravnanje prebivalstva in s tem pripomore k boljšemu in pravilnejšemu ravnanju ljudi. Naša država je veliko že storila, in sicer s sprejetjem zakonov in podzakonskih aktov, ki urejajo različna področja, med drugim tudi javno dobro in naravna bogastva ter varstvo zemljišč, kar sem tudi podrobneje raziskala. Vendar pa imajo vsa področja v poglavju o gospodarskih in socialnih funkcijah velik pomen za ljudi. Kot sem že omenila, je Republika Slovenija naredila veliko, tako s sprejetjem zakonskih predpisov kot tudi s spremembami v zavesti ljudi. Menim, da smo na pravi poti, vendar je potrebno veliko še storiti, predvsem na občutljivih področjih, kot je povezanost ljudi, enakopravno sobivanje in možnosti za razvoj.

Ključne besede: gospodarstvo, socialna država, ustava, delo, lastnina, javno dobro, naravna bogastva, varstvo zemljišč.

ECONOMIC AND SOCIAL FUNCTIONS OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA WITH AN EMPHASIS ON PUBLIC WEALTH AND NATURAL RESOURCES AND PROTECTION OF LAND

SUMMARY

Slovenia is a democratic and social state. Economic and social functions are written in the Constitution and have an increased role for the population of the Republic of Slovenia. Country set the framework for the proper conduct of the population and thus contribute to a better and more correct behavior of people. Our country has already done much through the adoption of laws and regulatory acts governing the various sectors, including public goods and natural resources and protection of land, which I explore in more detail. However, all fields in the chapter of economic and social functions have great importance to humans. As I mentioned, the Republic of Slovenia has made a lot, so the adoption of legal regulations, as well as changes in human consciousness. I believe that we are on track, but it takes a lot done, especially in sensitive areas such as human relationship, coexistence and equal opportunities for development.

Key words: economy, social state, constitution, labour, property, public wealth, natural resources, land protection.

KAZALO

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA IN NAVEDBA LEKTORJA.....	i
POVZETEK.....	ii
SUMMARY.....	iii
KAZALO PONAZORITEV	vi
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV.....	vii
1 UVOD	1
2 REPUBLIKA SLOVENIJA KOT SOCIALNA DRŽAVA.....	4
3 SOCIALNA DRŽAVA IN GOSPODARSTVO.....	5
4 USTAVNA UREDITEV GOSPODARSKIH IN SOCIALNIH FUNKCIJ.....	6
5 DELO IN Z NJIMI POVEZANE PRAVICE.....	7
5.1 VARSTVO DELA	7
5.2 PRAVICE ZAPOSLENIH TUJCEV V SLOVENIJI.....	10
5.3 SOODLOČANJE DELAVCEV	12
5.4 SINDIKALNA SVOBODA.....	15
5.5 PRAVICA DO STAVKE.....	18
6 DOLOČBE O LASTNINI.....	20
6.1 LASTNINA	20
6.2 LASTNINSKA PRAVICA TUJCEV.....	22
6.3 RAZLASTITEV.....	25
6.4 JAVNO DOBRO IN NARAVNA BOGASTVA.....	26
6.4.1 Javno dobro kot dobrina v splošni rabi	26
6.4.2 Pogoji za izkoriščanje naravnih bogastev	28
7 DOLOČBE O VARSTVU ZEMLJIŠČ, ZDRAVEM ŽIVLJENJSKEM OKOLJU TER VAROVANJU NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE.....	30
7.1 VARSTVO ZEMLJIŠČ.....	30
7.1.1 Pogoji za uporabo zemljišč in posebno varstvo kmetijskih zemljišč	32
7.1.2 Gospodarski, kulturni in socialni napredek na gorskih in hribovitih območjih	35
7.2 ZDRAVO ŽIVLJENJSKO OKOLJE	39
7.3 VAROVANJE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE.....	41

8	DOLOČBE IZ POGLAVJA O GOSPODARSKIH IN SOCIALNIH RAZMERJIH	44
8.1	PODJETNIŠTVO	44
8.2	PRIMERNO STANOVANJE	47
9	ZAKLJUČEK	49
	LITERATURA	52
	VIRI	53

KAZALO PONAŽORITEV

KAZALO TABEL

Tabela 1: Primerna stanovanjska površina	47
--	----

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

- EU Evropska unija
- EURES Omrežje javnih služb za zaposlovanje v Evropski uniji
- EGP Evropski gospodarski prostor
- RS Republika Slovenija
- SPZ Stvarnopravni zakonik
- TNP Triglavski narodni park
- ZZZPB Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti
- ZRN Zvezna Republika Nemčija
- ZSSS Zveza svobodnih sindikatov Slovenije
- ZDA Združene države Amerike
- ZV-1 Zakon o vodah
- ZGO-1-UPB Zakon o graditvi objektov
- ZJC Zakon o javnih cestah
- ZZelP-UPB2 Zakon o železniškem prometu
- Zlet Zakon o letalstvu
- ZVO-1 Zakon o varstvu okolja
- ZON-UPB2 Zakon o ohranjanju narave
- Zrud Zakon o rudarstvu
- ZON Zakon o ohranjanju narave
- ZVKD Zakon o varstvu kulturne dediščine
- ZGD-1 Zakon o gospodarskih družbah

1 UVOD

V diplomskem delu bom predstavila gospodarske in socialne funkcije Republike Slovenije, s poudarkom na javnem dobru in naravnih bogastvih ter varstvu zemljišč. Gospodarska in socialna razmerja so opredeljena že v Ustavi od 66. do 79. člena v 3. poglavju z naslovom Gospodarska in socialna razmerja. V ustavni razpravi je prevladalo stališče, da naj Ustava ureja tudi nekatera gospodarska in socialna razmerja, pri tem pa naj se izogne podrobnemu urejanju teh področij in tudi programskim normam. Tem zahtevam je ustavodajalec večinoma ugodil, ni pa se mogel povsem izogniti nekaterim programskim določbam, ki jih je zaradi njihovega širšega družbenega pomena uvrstil v Ustavo. Te programske norme so: določba o funkciji države, ki ustvarja možnosti za zaposlovanje in delo (66. člen), določba o skrbi države za gospodarski, kulturni in socialni napredek prebivalstva na gorskih in hribovitih območjih (71. člen), določba o skrbi države za zdravo življenjsko okolje (72. člen), določba o skrbi države in lokalnih skupnosti za ohranjanje naravne in kulturne dediščine (73. člen) in določba o funkciji države, da ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje (78. člen). Nekatere določbe iz poglavja o gospodarskih in socialnih razmerjih bi bilo mogoče uvrstiti tudi v poglavje o človekovih pravicah in svoboščinah, druge pa v poglavje o državi in njenih funkcijah. To poglavje vsebuje tudi nekatere pravice, kot so: pravica do zdravega življenjskega okolja, pravica do soodločanja delavcev pri upravljanju, pravica do stavke, pravice v Sloveniji zaposlenih tujcev in njihovih družin, ki jih soopredeljuje zakon, vendar pa te pravice niso razvite do take mere, da bi jim bilo lahko v celoti zagotovljeno sodno varstvo. Gospodarske in socialne funkcije Ustave RS so: varstvo dela, lastnina, lastninska pravica tujcev, razlastitev, javno dobro in naravna bogastva, varstvo zemljišč, zdravo življenjsko okolje, varovanje naravne in kulturne dediščine, podjetništvo, soodločanje, sindikalna svoboda, pravica do stavke, primerno stanovanje in v Sloveniji zaposleni tujci.

Temo gospodarska in socialna razmerja sem izbrala z namenom, da ugotovim in predstavim, kako država ureja ustavne določbe o gospodarskih in socialnih razmerjih ter kako uspešna je pri izvajanju sprejetih zakonov s področja omenjenih tem. To temo sem izbrala tudi, da podrobno raziščem ureditev dveh ustavnih določb, in to sta javno dobro in naravna bogastva ter varstvo zemljišč. Pri določi javno dobro in naravna bogastva bi rada ugotovila, katere dobrine spadajo v pojem javno dobro in pod katerimi pogoji se smejo izkoriščati naravna bogastva ter zakonsko urejenost le teh. Pri določi varstvo zemljišč me zanima predvsem, kakšni so pogoji za uporabo zemljišč, kako je urejeno varstvo kmetijskih zemljišč ter napredek na gorskih in hribovitih območjih.

Pred začetkom pisanja diplome, ko sem začela prebirati literaturo, zakone in druge vire na to temo, sem se soočala s težavami. Največja je bila pomanjkanje literature na temo, kjer je poudarek na javnem dobru in naravnih bogastvih ter varstvu zemljišč. Pri pisanju diplomske naloge sem morala izločiti eno poglavje oziroma ga združiti z drugim, saj sem med pisanjem ugotovila, da ne bom imela dovolj snovi za samostojno poglavje, kot sem si določila v dispoziciji diplomske naloge. Predpostavljam pa, da so ustavni členi v poglavju o

gospodarskih in socialnih razmerjih zakonsko dobro urejeni in da je država vsako leto bolj učinkovita na teh področjih. Pri raziskovanju nisem prišla do nobene omejitve, saj so vsi podatki oziroma zakoni in predpisi javni ter ima vsakdo dostop in vpogled vanje. Vsi podatki so dostopni preko spleta ali v knjižnicah.

Prvo poglavje je namenjeno uvodu, v drugem delu diplomske naloge pa se bom osredotočila na Republiko Slovenijo kot socialno državo, kjer je pomembno poudariti, da je pojem socialne države potrebno povezati z načelom pravne države. Bistveno je, da se državljanom RS omogoči uveljavljanje temeljnih pravic in svoboščin, ki so zagotovljene z Ustavo. V tretjem poglavju se bom seznanila s socialno državo in gospodarstvom, kjer je pomembna socialnovarstvena vloga države, kar pomeni, da je naloga države, da poskrbi za kakovostno življenje, varnost in blaginjo državljanov. Naslednje, četrto poglavje, bom namenila ustavni ureditvi gospodarskih in socialnih funkcij, iz katerega je razvidno, da naša ustava spada med realistične ustave in med klasične. To je predvsem razvidno iz ureditve gospodarskih in socialnih razmerij, kjer funkcijo države na tem področju omejimo pri določanju splošnih načel in pogojev, urejanje gospodarskih in socialnih razmerij pa prepustimo v samostojno urejanje gospodarskim in drugim subjektom.

Nato pa bom osredotočila na ustavne člene od številke 66. do 79. Le te sem razdelila v štiri večja poglavja. Prvo, torej peto poglavje, se imenuje Delo in z njim povezane pravice in ima pet podpoglavij: varstvo dela, v Sloveniji zaposleni tujci, soodločanje, sindikalna svoboda in pravica do stavke. Vsako od teh poglavij je pomembno za varovanje pravic pri delu. Šesto poglavje se imenuje Določbe o lastnini in ima štiri podpoglavja, ki so: lastnina, lastninska pravica tujcev, razlastitev ter javno dobro in naravna bogastva, ki ima še dva podpoglavja. Poglavje javno dobro in naravna bogastva je določba, ki jo bom podrobno raziskala. Predvsem me zanima javno dobro kot dobrina v splošni rabi in pogoji za izkoriščanje naravnih bogastev, kot sta naslovljeni podpoglavji. Sedmo poglavje, Določbe o varstvu zemljišč, zdravem življenjskem okolju ter varovanje naravne in kulturne dediščine ima tri poglavja ter dve podpoglavji. Prvo poglavje je varstvo zemljišč, ki ga bom tudi podrobno raziskala, predvsem pa me zanimajo pogoji za uporabo zemljišč in posebno varstvo kmetijskih zemljišč ter gospodarski, kulturni in socialni napredek na gorskih in hribovitih območjih, kakor sta tudi naslovljeni podpoglavji. Ostala dva poglavja sta zdravo življenjsko okolje in varovanje naravne in kulturne dediščine. Predzadnje, osmo poglavje, se imenuje Določbe iz poglavja o gospodarskih in socialnih razmerjih, kjer je opisano podjetništvo in primerno stanovanje, ki sta tudi zelo pomembna za današnji vsakdan. Zadnje poglavje moje diplomske naloge je namenjeno zaključku, v katerem bom odgovorila na vsa vprašanja zastavljena v uvodnem delu ter predstavila najpomembnejše rešitve problemov, ki so bili prav tako izpostavljeni v uvodnem delu.

V diplomskem delu bom v okviru deskriptivnega pristopa uporabila metodo kompilacije, saj bom prevzemala opazovanja, spoznanja, stališča, sklepe in rezultate drugih avtorjev. Tukaj je zelo pomembno, da bom upoštevala pravila citiranja. S komparacijo bom prišla do številnih povzetih spoznanj, stališč in sklepov, do novih samostojnih, splošnih sklepov. Uporabila bom tudi metodo deskripcije, saj bom v prvem delu oziroma na začetku

diplomskega dela opisovala dejstva in pojme, kot so socialna država, gospodarstvo, pravna država. V okviru analitičnega pristopa bom v prvi fazi uporabila deduktivno metodo, saj bom logično sklepala ne temelju teorij oziroma splošnih dejstev. V drugi fazi pa bom uporabila induktivno metodo. Tukaj se bom soočala s stvarnostjo in preverjala ugotovitve, do katerih sem prišla. Na podlagi primerov, ki jih nudi zakonodaja, bom preverila teoretične ugotovitve. Torej induktivna metoda omogoča, da na temelju posamičnih dejstev in spoznanj pridemo do novih dejstev.

2 REPUBLIKA SLOVENIJA KOT SOCIALNA DRŽAVA

Ustava v drugem členu določa, da je Slovenija pravna in socialna država. Pojem socialne države se je v ustavah uveljavil v novejšem času, ko so družbene in ekonomske razmere zahtevale, da država opravlja dejavnosti, ki omogočajo višjo stopnjo socialnosti oziroma ljudske blaginje. Socialna država naj bi posameznikom, družinam in nekaterim skupinam zagotavljala določeno stopnjo materialne in socialne varnosti.

»Pojem socialne države pomeni odmik od liberalističnega pojmovanja države, ko naj bi se država pretežno ukvarjala le z notranjo in zunanjo varnostjo. Ne gre za liberalistično pojmovanje o popolni svobodi trga, temveč za pomembno razliko, da socialna država zagotavlja tudi socialni mir« (Šinkovec, 1996, str. 147).

Pojem socialna država si teoretiki razlagajo različno. Nekateri pravijo, da pojem socialne države predstavlja posebno skrb za socialno šibke, država pa naj odpravi težke primere. Drugi razlagajo socialno državo kot državo blagostanja, kjer se razvija socialno zavarovanje ter se poskuša jamčiti standard. Tretji pa pojem socialne države pojmujejo širše, povezoval naj bi uresničevanje želja za ugodnejši socialni in materialni položaj prebivalcev. Da je Slovenija socialna država, ne pomeni, da država ureja obvezno zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in druga socialna zavarovanja ter skrbi za njihovo delovanje. Ne pomeni niti, da vsi uživajo pravico do zdravstvenega varstva in da zagotavlja pravice invalidom in otrokom v telesnem in duševnem razvoju ter drugim huje prizadetim osebam. Pomeni predvsem, da je funkcija lastnine socialna, ter da je povezana z dolžnostmi in omejitvami, da zakon določa način pridobitve in uživanje ter njene meje z namenom, da zagotovi njeno družbeno funkcijo in da postane vsem dostopna. Veliko avtorjev se sprašuje, kaj naj bi socialna država sploh predstavljala, in se poslužujejo vsebine različnih zakonov, ki se navezujejo na področje socialnega varstva. Neglede na vse zapisano se večina avtorjev strinja, da je potrebno pojem socialne države povezati tudi z načelom pravne države. Obdobju masovne družbe, v kateri živimo danes, narekujejo načela socialne države, ki jih je potrebno izvajati v skladu z načeli pravne države. Bistvo tako socialne kot tudi pravne države je, da se državljanom in državljankam omogoči uveljavljanje temeljnih pravic in svoboščin, ki so zagotovljene z Ustavo. Med drugim je pomembno ločevati pravice, ki so sodno varovane, s poglavjem o gospodarskih in socialnih razmerjih. Slednje omogočajo razvoj modernega tržnega gospodarstva.

»Norma, ki opredeljuje Slovenijo kot socialno državo, pomeni in zahteva, da se v državi posveča ustrezna skrb za materialno in socialno varnost državljanov. Ta norma zahteva, da mora država prevzeti dejavno socialnovarstveno vlogo in zagotavljati zadostno socialno varnost svojim državljanom« (Rupnik et al., 1997, str. 44).

3 SOCIALNA DRŽAVA IN GOSPODARSTVO

Naloga države je, da poskrbi za kakovostno življenje, varnost in blaginjo državljanov. Še posebno, če se ti znajdejo v neugodnih življenjskih situacijah. Temu pravimo socialnovarstvena vloga države. Država se zaveže, da bo skrbela za svobodo dela, različna socialna zavarovanja, razvoj šolstva, zdravstva in kulture. Njena vloga je spodbujevalnega značaja, kaže pa se predvsem v zagotavljanju denarnih sredstev, odstranjevanju ovir za uresničevanje socialne države in v upoštevanju pravne države. Pri socialnih pravicah gre za ustavno obljubo države, da jih bo poskušala uresničevati v skladu s svojimi možnostmi. Pomembno je tudi, da je za te pravice zagotovljeno sodno varstvo.

Sodobno pravo vse bolj posega na področje socialne politike, kar se uveljavlja od industrializacije dalje, ki je zahtevala določeno stopnjo varnosti zaposlenih. S pojavom socialne politike se pojavlja tudi pojem socialne pravičnosti. Z družbenim razvojem dobiva pojmovanje socialnega večje razsežnosti (glej Šinkovec, 1996, str.147).

Bistvo socialne in pravne države je, da se državljanom omogoči uveljavljanje z ustavo zagotovljenih pravic in svoboščin. Zato je potrebno ločevati opredelitev pravic, ki so sodno varovane (II. poglavje Ustave), od opredelitev o gospodarskih in socialnih razmerjih, ki omogočajo razvoj modernega tržnega gospodarstva z nujno državno funkcijo v njem (glej Šinkovec, 1996, str. 147). Gre za ločevanje ustavno zajamčenih pravic, kjer ima državljan možnost uporabe pravnih sredstev za njegovo uveljavitev, in pa druge pravice, ki pomenijo skrb države za doseg ustreznega razvoja.

Vedno več je govora o moderni državi, ki je usmerjena predvsem k izboljšanju prilagodljivosti trga dela, modernizaciji sistemov socialne zaščite ter zmanjševanju družbene izključenosti in socialne ogroženosti. V prilagodljivosti trga dela naj bi država povečala fleksibilnost delovnih razmerij in zaposlovanja (npr. delo na domu, delo na daljavo, ...), izvajala aktivne ukrepe na trgu dela za socialno vključevanje, ohranjala zaposljivost delavcev z ukrepi zaščite, varovanje zdravja, ...). Država želi odpraviti strukturno brezposelnost z rednim izobraževanjem, olajšati delo z zasebnim življenjem ter izboljšati zaposljivost težje zaposljivih skupin. Na področju modernizacije sistemov socialne zaščite želi država prilagoditi strukturo zbiranja sredstev za socialno varnost, spremeniti delovni čas, preprečevati neutemeljeno kopičenje socialnih prejemkov pri enem prejemniku. Država tudi želi socialno politiko bolj osredotočiti na prehode med življenjskimi obdobji, enakomerno porazdeliti tveganja na trgu dela, ki jim je sedaj nadpovprečno izpostavljena mlada generacija, ter spremeniti sistem zdravstvenega varstva. Na področju zmanjševanja družbene izključenosti in socialne ogroženosti pa želi država zagotoviti enako dostopnost sistemov socialne zaščite, zdravstva, izobraževanja in kulture ter širiti možnost za dvig izobrazbene ravni, vključevati brezposelne v programe aktivne politike zaposlovanja, graditi neprofitna stanovanja ter izboljšati položaj invalidov. To je bila tudi podlaga, da je Republika Slovenija sprejela okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji.

4 USTAVNA UREDITEV GOSPODARSKIH IN SOCIALNIH FUNKCIJ

Naša Ustava sodi med tiste, ki jih imenujemo realistične in urejajo predvsem človekove pravice in svoboščine ter ne vsebujejo preveliko programskih določb. To je predvsem razvidno iz ureditve gospodarskih in socialnih razmerij, kar je značilno tudi za klasične ustave. Takšno ustavno ureditev imamo tam, kjer funkcijo države na tem področju omejimo pri določanju splošnih načel in pogojev, urejanje gospodarskih in socialnih razmerij pa prepustimo v samostojno urejanje gospodarskim in drugim subjektom.

Značilnost slovenske ustave je posebno poglavje o gospodarskih in socialnih razmerjih. To poglavje ureja načela, pravice in razmerja na ekonomskem in socialnem področju. Nekatere določbe iz tega poglavja (na primer pravica do stavke, pravica do zdravega življenjskega okolja, pravica do soodločanja, posebne pravice zaposlenih tujcev, ...) so take narave, da bi jih bilo mogoče uvrstiti med ekonomske in socialne pravice v poglavje o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, vendar je ustavodajalec menil, da te pravice še niso tako razvite, da bi jih bilo mogoče v vseh elementih učinkovito zavarovati pred sodiščem, kot to velja za človekove pravice in svoboščine. Nekatere določbe tega poglavja niso določene kot človekove pravice, temveč so oblikovane kot programske norme (na primer država ustvarja možnosti za zaposlovanje in za delo, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje ...). Z njimi ustava zavezuje državo oziroma zakonodajalca, da zagotavlja gospodarske, socialne in druge razmere za uresničevanje teh načel. Določbe o gospodarskih in socialnih razmerjih vsebujejo pojme, kot so javno dobro, javna korist, neloyalna konkurenca, primerno stanovanje ..., katerih vsebine v ustavi ni mogoče natančno pojasniti. Gre za pravne standarde, ki jih bodo opredelili šele zakonodajala, ustavosodna in sodna judikatura¹ ter odločbe upravnih organov.

Tu velja omeniti, da iz 8. in 153. člena ustave izhaja, da morajo biti zakoni in drugi predpisi Republike Slovenije v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ter da se ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno. V tem obsegu velja torej primat mednarodnega prava pred slovenskim pravom, kar pomeni, da obvezuje npr. zakonodajalca tudi vsebina vseh mednarodnih paktov in konvencij s področja človekovih pravic, seveda če ne nasprotuje Ustavi. Vendar pa so tudi v mednarodnih paktih in konvencijah socialne pravice pogosto zapisane kot programske, zaradi česar je njihovo uresničevanje praviloma odvisno od ekonomskih in drugih možnosti posameznih držav.

¹ Sodna praksa, sodstvo.

5 DELO IN Z NJIMI POVEZANE PRAVICE

5.1 VARSTVO DELA

66. člen Ustave pravi, da mora država zagotavljati možnosti za zaposlovanje in za delo ter zagotavljati njuno zakonsko varstvo. To je predvsem napotilo državnemu zboru in vladi, kadar odločata o gospodarski in širši ekonomski politiki v državi. Naša Ustava ne jamči pravice do dela oziroma do zaposlitve, temveč le svobodo dela. Po funkciji, ki jo Ustava s to določbo nalaga državi, je to predvsem programska določba. Te pravice ni mogoče pravno zavarovati, še zlasti ne kot pravice do zaposlitve. Obveznost države se nanaša zlasti na ustvarjanje ter zagotavljanje takšnih zakonskih možnosti, da lahko vsi državljani pridobijo zaposlitev oziroma delo. Med drugim Ustava tudi zagotavlja v naši državi zaposlenim tujcem in članom njihovih družin posebne pravice, določene z zakonom.

Mednarodne pogodbe, katere je Republika Slovenija ratificirala² in ki v svoji vsebini zajemajo pravico do dela so:

- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščinah,
- Evropska socialna listina,
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, Akt o notifikaciji nasledstva,
- Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije,
- Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminiranja žensk,
- Konvencija MOD št. 29 o prisilnem ali obveznem delu,
- Konvencija MOD št. 88 o službi za posredovanje dela,
- Konvencija MOD št. 100 o enakem nagrajevanju žensk in moških za enako delo,
- Konvencija MOD št. 105 o odpravi prisilnega dela,
- Konvencija MOD št. 111 o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih,
- Konvencija MOD št.122 o politiki zaposlovanja,
- Konvencija MOD št. 142 o poklicnem usmerjanju in strokovnem usposabljanju za razvoj človekovih sposobnosti,
- Konvencija MOD št. 159 o poklicni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov,
- Konvencija MOD št.182 o prepovedi najhujših oblik dela otrok in takojšnjem ukrepanju za njihovo odpravo.

Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (v nadaljevanju ZZZPB) ureja zaposlovanje, zavarovanje za primer brezposelnosti, upravljanje sistema ter način izvajanja strokovnih del na tem področju. Ta zakon ureja tudi Zavod za zaposlovanje, ki izvaja naloge, ki se nanašajo na zaposlovanje, zavarovanje za primer brezposelnosti in izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja. Zavod predvsem nudi informacije

² Ratifikacija je uradna potrditev besedila, o katerem so se že sporazumeli. Pogodbe morajo ratificirati države članice v skladu z vsebino svojih ustav. Četudi je bila pogodba podpisana v imenu države ali števila držav, ta ni pravno zavezujoča, dokler vse države, ki so jo podpisale, uradno ne izjavijo, da so jo ratificirale. Pogodbe ratificirajo bodisi z večinskim glasovanjem v nacionalnem parlamentu ali z referendumom.

brezposelnim osebam, kako se prijaviti na zavodu, kakšne so pravice in obveznosti brezposelnih oseb, kako se uveljavijo pravice iz zavarovanja za primer brezposelnosti, nudenje zaposlitve, svetovanje, dajanje možnosti za vključitev v program aktivne politike zaposlovanja ter dajanje informacij s področja zaposlovanja in dela v Evropski uniji. Rubrika e-storitve omogoča naročanje potrdil o tem, da ste prijavljeni v evidence brezposelnih oseb, da ste prejemnik denarnega nadomestila oziroma denarne pomoči, prejemnik republiške oziroma Zoisove štipendije ter da niste v nobeni od evidenc zavoda. Zavod omogoča delodajalcem prijavo prostih delovnih mest, pri iskanju kandidatov za zaposlitev pa iz svojih evidenc poišče in napoti dogovorjeno število kandidatov, nudi povezavo z iskalci zaposlitve prek spletne rubrike Iskanje dela in možnost neposredne povezave z obetavnimi mladimi kadri preko e-borza štipendistov, ustrezen kader pa je tudi v klubih za iskanje zaposlitve. Zavod za zaposlovanje nudi delodajalcem informacije o postopkih zaposlovanja tujcev ter izdaja dovoljenja za zaposlitev in delo tujcev, zaposlovanju detaširanih delavcev v ZRN in možnost iskanja kandidatov preko omrežja javnih služb za zaposlovanje v Evropski uniji– EURES.

Cilj in načela Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti so učinkovitejše zaposlovanje brezposelnih oseb, zagotavljanje socialne varnosti brezposelnih oseb in njihovo vzpodbujanje, da se čim prej zaposlijo, pospeševanje legalnega zaposlovanja in zmanjševanje dela na črno, uvajanje sodobnih evropskih instrumentov zaposlovalne politike, ustrežnejša obravnava in zaščita težje zaposlitvenih kategorij brezposelnih oseb (osebe nad 55. letom starosti, dolgotrajno brezposelne osebe, mladi, ...), povečanje in izboljšanje vseh oblik aktivne politike zaposlovanja, zlasti javnih del in izobraževanja brezposelnih, kot pomemben dejavnik pospeševanja zaposlovanja. Pomembna je tudi dopolnitev sistema štipendiranja in povečanje odgovornosti Zavoda za zaposlovanje pri izvajanju nadzora nad izpolnjevanjem obveznosti brezposelnih oseb in vračilo sredstev v primeru neupravičene pridobitve ter povečanje nadzora nad Zavodom.

Načelo, na katerem temelji celotna naravnost zakona, je prednost aktivnih oblik pred pasivnimi oblikami varstva med brezposelnostjo. To načelo zavezuje Zavod, da preveri možnosti za vključitev brezposelne osebe v določen program aktivne politike zaposlovanja. Zavod je dolžan po prijavi brezposelnosti pripraviti zaposlitveni načrt, ki je podlaga za vključitev brezposelne osebe v program ukrepov aktivne politike zaposlovanja. Namen pravne ureditve je natančna določitev okoliščin za pridobitev statusa brezposelne osebe, po drugi strani pa vzpodbuja brezposelne osebe k aktivnejšemu iskanju in vključevanju v novo zaposlitev, pri čemer izhaja iz dejstva, da je brezposelna oseba zmožna za delo. Zakon določa, da je brezposelna oseba tista, ki ni v delovnem razmerju, ni samozaposlena, ni lastnik ali solastnik gospodarskih družb, v katerih je pridobil letni dohodek, ki je višji od letnega zneska zjamčenega nadomestila plače, nima kmetijskega ali gozdnega zemljišča s katastrskim dohodkom do višine, ki je podlaga za vključitev v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje in nima statusa upokojenca, študenta, vajenca ali dijaka in je zmožna za delo, prijavljena na Zavodu, na razpolago za zaposlitev in aktivno išče zaposlitev. Brezposelna oseba mora biti dosegljiva, kar pomeni, da mora biti vsak delovni dan štiri ure dosegljiva zavodu, aktivno iskanje zaposlitve pa izkazuje s

pismenimi prijavami na prosta delovna mesta. Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti v 50. členu določa, da program ukrepov aktivne politike zaposlovanja sprejme Vlada Republike Slovenije, po posvetovanju s socialnimi partnerji, za proračunsko ali plansko obdobje.

Program aktivne politike zaposlovanja prinaša veliko pozitivnih učinkov. Osnovni strateški cilji aktivne politike zaposlovanja so:

- povečanje zaposlenosti in zmanjšanje brezposelnosti,
- preprečevanje prehoda v dolgotrajno brezposelnost (znižanje deleža dolgotrajno brezposelnih) in povečanje prehoda v zaposlitev,
- zmanjšati strukturno brezposelnost: povečanje zaposljivosti z dvigom izobrazbe, usposobljenosti in izboljšanjem veščin (izboljšanje izobrazbene strukture brezposelnih),
- povečanje prilagodljivosti in konkurenčnosti zaposlenih,
- spodbujanje novega zaposlovanja (povečanje števila podprtih projektov za razvoj novih zaposlitvenih možnosti),
- okrepitev socialne vključenosti (znižanje deleža prejemnikov denarnega nadomestila in denarne socialne pomoči med brezposelnimi).

Možnost izvajanja strokovnih nalog omogoča zakon poleg republiškega Zavoda tudi organizacijam na podlagi koncesije, ki opravljajo naloge posredovanja dela in zaposlitve, priprave zaposlitvenega načrta za ukrepe aktivne politike zaposlovanja. Določeno je tudi, da mora Zavod pooblaščenim organizacijam posredovati podatke iz evidenc o brezposelnih osebah in druge podatke, ki so nujni za izvajanje nalog, za katere so pooblaščeni.

Države članice Evropske unije na področju zaposlenosti še vedno uporabljajo svojo nacionalno zakonodajo. Če oseba dela v dveh ali več državah članicah, se ji obdobja za pridobitev, ohranitev ali ponovno pridobitev pravice do dajatev za brezposelnost seštevajo v skladu z uredbo EGS 1408/71. Na podlagi te uredbe lahko posameznik pod določenimi pogoji odide v drugo državo članico kot iskalec zaposlitve za največ tri mesece in pri tem ne izgubi pravice do dajatev za brezposelnost (glej Urad vlade za informiranje, 2005, str. 116).

Denarno nadomestilo ostaja za brezposelne osebe osnovni denarni prejemek. Namen denarnega nadomestila je, da se brezposelni osebi, ki je izgubila zaposlitev, v določenem času in obdobju zagotovi socialna varnost, v času aktivnega iskanja druge zaposlitve. Posebnega varstva so deležni starejši brezposelni in pa mladi brezposelni. Zaradi zaposlitve brezposelne osebe, starejše nad 55 let, in pa mlade s prvo zaposlitvijo, uživajo delodajalci finančne ugodnosti. S tem je zakonodajalec želel doseči zmanjšanje strukturne brezposelnosti.

5.2 PRAVICE ZAPOSLENIH TUJCEV V SLOVENIJI

79. člen Ustave Republike Slovenije pravi, da imajo v Sloveniji zaposleni tujci in člani njihovih družin posebne pravice, določene z zakonom. Gre za posebne pravice, ki jim pripadajo skupaj z njihovimi družinskimi člani zaradi zagotovitve možnosti skupnega bivanja, ki je eden od pogojev uresničevanja funkcije družine.

Zaposlovanje tujcev v Sloveniji ureja več pravnih virov, in ti so:

- Zakon o zaposlovanju in delu tujcev,
- Pravilnik o delovnih dovoljenjih, prijavi in odjavi dela ter nadzoru nad zaposlovanjem in delu tujcev,
- Zakon o tujcih,
- Zakon o državljanstvu RS,
- Zakon o začasni zaščiti razseljenih oseb,
- Zakon o upravnih taksah,
- Zakon o splošnem upravnem postopku,
- Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti,
- Zakon o delovnih razmerjih,
- Pravilnik o vrstah, postopkih in načinu vodenja evidenc tujcev, ki se zaposlijo in delajo na ozemlju Republike Slovenije,
- Pravilnik o postopku prijave in objave prostega delovnega mesta ter načinu sporočanja podatkov Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje,
- Pravilnik o načinu ugotavljanja pravice do prostega dostopa na trg dela državljanov EU in EGP ter njihovih družinskih članov,
- Sklep o določitvi višine nadomestila posebnih stroškov.

Poleg napisanih zakonskih in podzakonskih predpisov je pri urejanju zaposlovanja in dela tujcev potrebno upoštevati tudi določila drugih predpisov, saj imajo tujci načeloma že po ustavi enake pravice in dolžnosti kot domači delavci, razen če zakon za tujce določa posebno ureditev.

Zaposlitev ali delo tujca je v Sloveniji možno le, če tujec predhodno pridobi delovno dovoljenje ali drugo ustrezno dovoljenje, ki nadomešča delovno dovoljenje. Delovno dovoljenje ni potrebno, če tako določa zakon ali mednarodna pogodba. Delovno dovoljenje se praviloma izdaja na vlogo delodajalca, temeljni pogoj za izdajo pa je trenutna situacija na trgu dela oziroma pomanjkanje ustreznih domačih kandidatov. V posebnih primerih, ki jih zakon izrecno določa, pa lahko za dovoljenje zaprosijo sami. Izdaja dovoljenja je vezana na poseben status tujca oziroma naravo dela in se izdaja ne glede na stanje na trgu dela. Delovno dovoljenje omogoča delo tujcem oziroma zaposlitev in je podlaga za pridobitev dovoljenja za prebivanje, ki je posebno dovoljenje in ga izdajo diplomatsko konzularna predstavništva oziroma Upravne enote v Republiki Sloveniji.

Delavci starih in novih držav članic Evropske unije in EGP (Norveška, Liehenstein, Islandija) ter Švicarske konfederacije so pri zaposlovanju oziroma iskanju zaposlitve izenačeni z domačimi delavci. To pomeni, da v primeru zaposlitve delavci iz teh držav ne potrebujejo delovnega dovoljenja, pač pa mora delodajalec, ki zaposli takšnega delavca, opraviti prijavo zaposlitve delavca iz EU. Za prijavo zaposlitve šteje prijava državljana EU, EGP in Švicarske konfederacije ter prijava družinskega člana državljana EU, EGP in Švicarske konfederacije v socialno zavarovanje s strani delodajalca. Prijavo je delodajalec dolžan opraviti v desetih dneh po začetku zaposlitve. Za prijavo opravljanja storitve omenjenih državljanov se šteje prijava izvajanja storitve na posebnem obrazcu. Omenjenim državljanom se priznava pravica do prostega dostopa na slovenski trg dela. Pravica do prostega dostopa velja tudi za družinskega člana državljana EU, EGP in Švicarske konfederacije, tudi če ni državljan teh držav, kar pomeni, da se lahko zaposli ali samozaposli brez delovnega dovoljenja. Državljan izkazuje pravico do prostega dostopa na slovenski trg dela delodajalcu z dokazilom, njegovi družinski člani, ki pa niso državljanji, pa z dovoljenjem za prebivanje za družinskega člana zaradi združitve družine.

Poznamo osebno delovno dovoljenje, dovoljenje za zaposlitev in dovoljenje za delo. Osebno delovno dovoljenje se izda za določen ali nedoločen čas in je obnovljiva ali stalna oblika delovnega dovoljenja, ki v času veljavnosti tujcu omogoča prost dostop do trga dela. Dovoljenje za zaposlitev se praviloma izda za dobo enega leta in je oblika delovnega dovoljenja, vezana je na stalne zaposlitvene potrebe delodajalca na podlagi sistemiziranih delovnih mest. S tem dovoljenjem se sme tujec zaposliti le pri delodajalcu, ki je zaprosil za izdajo dovoljenja, in ne sme opravljati storitev za druge delodajalce. Dovoljenje za delo je oblika delovnega dovoljenja z vnaprej določeno časovno omejitvijo, na podlagi katerega se lahko tujec začasno zaposli ali dela v Republiki Sloveniji v skladu z namenom, za katerega je bilo dovoljenje izdano (delo z napotnimi tujci, usposabljanje in izpopolnjevanje tujcev, sezonsko delo tujcev, delo tujih poslovodnih delavcev, individualne storitve tujcev). Postopek izdaje delovnih dovoljenj poteka na osnovi določil Zakona o splošnem upravnem postopku. Vloge za izdajo dovoljenja za zaposlitev in dovoljenj za delo za sezonske delavce se praviloma vlagajo pri območnih službah Zavoda za zaposlovanje, kjer je sedež delodajalca, druge pa pri Centralni službi Zavoda, ki odločajo o izdaji dovoljenja na prvi stopnji. Vloge se vlagajo na predpisanih obrazcih. Če je vloga popolna, mora Zavod o izdaji delovnega dovoljenja odločiti najkasneje v šestdesetih dneh. O pritožbah odloča Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Prijava dela tujcev je obvezen pogoj in velja za vse tujce, ki se zaposlijo in delajo v Republiki Sloveniji na podlagi določb Zakona o zaposlovanju in delu tujcev. Delodajalec je dolžan odjaviti delo tujca v primeru prekinitve delovnega ali pogodbenega razmerja s tujcem pred iztekom veljavnosti delovnega dovoljenja. Za odjavo se šteje vrnitev dovoljenja.

5.3 SOODLOČANJE DELAVCEV

Ustava v 75. členu določa, da delavci sodelujejo pri upravljanju v gospodarskih organizacijah in zavodih na način in pod pogoji, ki jih določa zakon. Pravica do soodločanja je bila prvič uvedena z weimarsko ustavo. Po drugi svetovni vojni je veliko zahodnoevropskih držav sprejelo posebne zakone o soodločanju delavcev v podjetjih, kar imenujemo participacija. V Sloveniji je pravica do soodločanja ustavna pravica.

Na podlagi te določbe je bil sprejet Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju, ki določa načine in pogoje sodelovanja delavcev pri upravljanju gospodarskih družb in podjetij, ki opravljajo gospodarske javne službe ter druge ustrezne organizacije (banke, zavarovalnice, zavodi).

Delavci sodelujejo pri upravljanju na več načinov:

- s pravico do obveščeniosti,
- s pravico do pobude in pravico do odgovora na to pobudo,
- s pravico do dajanja mnenj in predlogov ter s pravico do odgovora nanje,
- z možnostjo ali obveznostjo skupnih posvetovanj z delodajalcem,
- s pravico do zadržanja odločitev delodajalca.

Zapisane pravice uresničujejo delavci kot posamezniki ali pa kolektivno preko:

- sveta delavcev: ustanovi se, če je v družbi zaposlenih več kot dvajset delavcev z aktivno volilno pravico, ali delavskega zaupnika v družbi, kjer je zaposlenih do dvajset delavcev z aktivno volilno pravico,
- zbora delavcev: sestavljajo ga vsi zaposleni v družbi z aktivno volilno pravico,
- predstavnikov delavcev v organih družbe: v nadzornem svetu ali prek delavskega direktorja.

Delodajalec mora delavcu kot posamezniku omogočiti sodelovanje pri upravljanju. Delavec kot posameznik ima pravico do pobude in odgovorov na to pobudo v zvezi z njegovim delovnim mestom ali organizacijsko enoto, pravočasno mora biti obveščen o spremembah na svojem delovnem področju, izrazi lahko svoje mnenje o vprašanih iz njegovega delovnega področja in zahteva pojasnila o lastnem pravnem položaju. Sodelovanje delavcev pri upravljanju družbe se uresničuje tako, da so delavci neposredno obveščeni preko delavskega zaupnika ali sveta delavcev in preko njega dajejo predloge in mnenja, če gre za spremembe v dejavnosti, proizvodnji, organiziranosti in tehnologiji. Delodajalec mora obveščati svet delavcev o vprašanih, ki se nanašajo na gospodarski položaj družbe, razvojne cilje družbe, spremembo dejavnosti, zmanjšanje gospodarske dejavnosti, spremembe v organizaciji proizvodnje in spremembe v tehnologiji.

Delodajalec mora predložiti v soglasje svetu delavcev predloge za odločitev v zvezi z varstvom dela, merilih za ocenjevanje delovne uspešnosti delavcev, kriterije za napredovanje delavcev, osnove za odločanje o izrabi letnega dopusta in pri odpuščanju večjega števila delavcev.

Svet delavcev: delavci imajo pravico izvoliti svet delavcev v skladu z Zakonom o sodelovanju delavcev pri upravljanju. Svet delavcev je samostojni in neodvisni organ zaposlenih in se oblikuje, če je v družbi zaposlenih več kot dvajset delavcev z aktivno volilno pravico. V družbi do dvajset zaposlenih pa delavci sodelujejo pri upravljanju preko delavskega zaupnika. Zakon določa tudi število članov sveta delavcev glede na število zaposlenih v družbi (npr. v družbi do petdeset članov so trije člani) ... Mandat članov sveta delavcev traja štiri leta, člani so lahko ponovno izvoljeni. Pravico voliti predstavnike v svet delavcev imajo vsi delavci, ki delajo v družbi nepretrgoma najmanj šest mesecev (aktivna volilna pravica). Pravico biti izvoljen v svet delavcev imajo vsi delavci, ki imajo aktivno volilno pravico po tem zakonu in so zaposleni v družbi nepretrgoma najmanj dvanajst mesecev (pasivna volilna pravica).

Zbor delavcev: svet delavcev ima pravico sklicati zbor delavcev, ki ga sestavljajo vsi zaposleni v družbi, razen vodilnega osebja. Zbor delavcev ima pravico obravnavati vprašanja iz pristojnosti sveta delavcev oziroma njegovega odbora. Zbor delavcev ne more odločiti o vprašanjih, ki so v pristojnosti sveta delavcev oziroma njegovega odbora. Direktorja družbe je potrebno obvestiti o sklicu zbora delavcev in se lahko skliče upoštevaje potrebe delovnega procesa enkrat letno med delovnim časom. Praviloma se skliče izven delovnega časa, če ni drugače dogovorjeno.

Predstavniki delavcev v organih družbe: sodelovanje delavcev pri upravljanju v organih družbe se uresničuje preko predstavnikov delavcev;

- v nadzornem svetu družbe,
- v upravi družbe – delavski direktor.

Število predstavnikov v nadzornem svetu se določi s statutom družbe – ne manj kot ena tretjina članov in ne več od polovice vseh članov nadzornega sveta družbe. Člani nadzornega sveta, ki so predstavniki delavcev, zastopajo interese vseh delavcev v okviru pooblastil, ki jih ima nadzorni svet. Družba, kjer je zaposlenih več kot petsto, ima delavskega direktorja, ki ga predlaga v upravo družbe svet delavcev, v družbah, kjer je malo zaposlenih in če je tako določeno z dogovorom med svetom delavcev in delodajalcem. V okviru splošnih pravic in obveznosti, ki pripadajo vsem članom uprave družbe v skladu s posebnim zakonom in statutom družbe, delavski direktor zastopa in predstavlja interese delavcev glede kadrovske in socialne vprašanj.

Spore med svetom delavcev in delodajalcem razrešuje arbitraž³. Arbitraž je sestavljena iz enakega števila članov imenovanih s strani sveta delavcev in delodajalca ter enega nevtralnega predsedujočega, z imenovanjem katerega se strinjata obe strani. Odločba arbitraže je dokončna v družbi. Stranki lahko izpodbijata arbitražno odločbo pred

³ Arbitraž je način reševanja sporov zunaj sodišča. Ima posebne značilnosti: odločitev razsodnikov je dokončna, saj ima nasproti strankama moč pravnomočne odločbe, če se stranki v pogodbi o arbitraži nista dogovorili, da se jo lahko izpodbija pred višjim sodiščem. Razveljavitev arbitražne odločbe je možna le pod zakonsko določenimi pogoji.

pristojnim sodiščem iz razlogov in po postopku, ki je določen s posebnim zakonom. Če z dogovorom med svetom delavcev in delodajalcem postopek pred arbitražo ni podrobneje določen, se za arbitražni postopek uporabljajo določila Zakona o pravnem postopku, v kolikor z Zakonom o sodelovanju delavcev pri upravljanju ni drugače določeno.

5.4 SINDIKALNA SVOBODA

Po Ustavi Republike Slovenije je ustanavljanje in delovanje sindikatov ter včlanjevanje vanje svobodno, kar je zapisano v 76. členu. Sindikalna svoboda izhaja iz temeljne politične pravice do svobodnega združevanja.

Določba izključuje kakršnekoli zakonske omejitve ali prepovedi sindikalne svobode, ki jih nekateri mednarodni dokumenti o človekovih pravicah dopuščajo (npr. za policiste, vojake, ...). Svoboda ustanavljanja in delovanja sindikatov ne sme biti v nasprotju z veljavnim pravnim redom. Poseben položaj in vloga sta namenjena reprezentativnim sindikatom za območje države. Ti imajo med drugim pravico voliti štiri člane državnega sveta – predstavnike delojemalcev, pravico vložiti zahtevo za oceno ustavnosti in zakonitosti predpisov in splošnih aktov, če so ogrožene pravice delavcev in še nekatere druge pristojnosti (glej Kaučič in Grad, 2001, str. 145).

Sindikat je organizacija, ki združuje delavce za izboljšanje njihovega ekonomskega in socialnega položaja. Je neodvisna organizacija od delodajalca in ima moč za izvajanje pritiska na delodajalca. Njegovo delovanje je trajno in se mora financirati pretežno sam. Sindikat je organ, ki se bori za uveljavitev ekonomskih in socialnih interesov delavcev pri delu (plača, letni dopust, ...). Njegova moč pritiska na delodajalca je takšna, da lahko sklepa kolektivne pogodbe in se sporazumeva z delodajalci. Sindikat, ki ima člane zaposlene pri delodajalcu, lahko imenuje sindikalnega zaupnika, če zaupnik ni določen, zastopa sindikat njegov predsednik. Sindikat mora delodajalca obvestiti o imenovanju sindikalnega zaupnika in šele od takrat mu pripadajo vse pravice.

Sindikalni zaupniki so osebe, ki so vez med delavcem in delodajalcem. Delodajalec mora omogočiti hitro in učinkovito opravljanje sindikalne dejavnosti in dostop do podatkov, ki so potrebni za opravljanje sindikalne dejavnosti. Zakon varuje sindikalne zaupnike, prepoveduje prenehanje pogodbe o zaposlitvi zaradi sindikalnih dejavnosti. Delodajalec ne sme ovirati sindikalnega dela, sindikat pa ne sme ovirati delovanje delodajalca. V primeru spremembe delodajalca sindikalni zaupnik ohrani svoj status, če tako določa nova kolektivna pogodba. Po prenehanju funkcije uživa varstvo še eno leto. Število sindikalnih zaupnikov, ki uživajo varstvo, pa se določi po kriterijih, dogovorjenih v kolektivni pogodbi. Delodajalec poskrbi za tehnični obračun in plačevanje sindikalne članarine delavcev, ki so člani sindikata.

Če je v sindikat vključenih najmanj 10% ali več delavcev iz posamezne panoge, dejavnosti ali poklica, lahko ta sindikat postane reprezentativni sindikat. Za panožni nivo pa velja prag 15% delavcev. Če sindikat ni reprezentativen, veljajo pravice samo za člane sindikata in ne za vse zaposlene. Reprezentativnost pomeni večji in močnejši sindikat. Njihova lastnost je, da v okviru delavske participacije predlagajo delavce v delavske svete in da sklepajo kolektivne pogodbe s splošno razširjeno veljavnostjo. Zakon o reprezentativnosti sindikatov daje močnejšim sindikatom status pravne osebe, kjer sindikati sklenejo kolektivne pogodbe, ki velja za vse delavce ene kategorije. Reprezentativni sindikati so

tisti sindikati, ki so demokratični in uresničujejo svobodo vključevanja vanje, neprekinjeno delujejo najmanj zadnjih šest mesecev, so neodvisni od državnih organov in delodajalcev, financirajo se pretežno iz članarine in drugih lastnih virov in imajo določeno število članov. Sindikati se morajo registrirati, vendar to ni pogoj za obstoj. Sindikat se priznava, ko sprejme konstitutivni akt (statut) in izvoli svoje predstavništvo ter o tem obvesti delodajalca. Sindikat se zavzema za diskriminiranega delavca, če pa sindikat nasprotuje prekinitvi pogodbe o zaposlitvi, ima to določene pravne učinke. Gre za zaščitno funkcijo, ko sindikat poskuša zavarovati delavca.

Sindikalne aktivnosti so dveh vrst:

- kolektivna pogajanja,
- participativni dogovori.

Kolektivna pogajanja pomenijo pogajanja med delodajalcem, skupino delodajalcev ali eno ali več organizacijami delodajalcev na eni strani ter eno ali več organizacijami delavcev na drugi strani za določene pravice in obveznosti. Participativni dogovori so dogovori med svetom delavcev in delodajalcem.

Zveza svobodnih sindikatov Slovenije (ZSSS) je neprofitna, prostovoljna in demokratična organizacija, neodvisna od političnih strank, parlamenta, vlade in verskih skupnosti. Osnovana je bila leta 1990 ob razpadu enostrankarskega sistema v Sloveniji. Danes združuje dvaindvajset sindikatov dejavnosti iz različnih sektorjev celotne Slovenije. Zaradi svoje reprezentativnosti na ravni države zveza aktivno sodeluje v ekonomsko socialnem svetu, kjer skupaj z delodajalci in vlado usklajuje predloge zakonov in druge podzakonske akte.

Člani zveze so:

- Sindikat državnih in družbenih organov Slovenije,
- Sindikat delavcev energetike Slovenije,
- Sindikat finančnih organizacij Slovenije,
- Sindikat delavcev gostinstva in turizma Slovenije,
- Sindikat gozdarstva Slovenije,
- Sindikat delavcev gradbenih dejavnosti Slovenije,
- Sindikat kemične, gumarske in nekovinske industrije Slovenije,
- Sindikat kmetijstva in živilske industrije,
- Sindikat komunale, varovanja in poslovanja z nepremičninami Slovenije,
- Sindikat kovinske in elektroindustrije Slovenije,
- Sindikat kulture Slovenije,
- Sindikat lesarstva Slovenije,
- Sindikat poklicnega gasilstva Slovenije,
- Sindikat delavcev prometa in zvez Slovenije,
- Svobodni sindikat Slovenije,
- Sindikat športnikov Slovenije,
- Sindikat tekstilne in usnjarsko-predelovalne industrije Slovenije,
- Sindikat delavcev trgovine Slovenije,

- Sindikat upokojencev Slovenije,
- Sindikat delavcev v vzgojni, izobraževalni in raziskovalni dejavnosti Slovenije,
- Sindikat obrtnih delavcev Slovenije,
- Sindikat zdravstva in socialnega skrbstva Slovenije.

5.5 PRAVICA DO STAVKE

V 77. členu Ustave je zapisano, da imajo delavci pravico do stavke, če to zahteva javna korist, se lahko pravica do stavke, upoštevajoč vrsto in naravo dejavnosti, z zakonom omeji.

Pravica do stavke je ena izmed temeljnih sindikalnih pravic, ki pomeni obliko varstva kolektivnih interesov delavcev. Gre za individualno pravico, ki pa se lahko uresničuje samo kolektivno. Stavko lahko organizirajo sami delavci, lahko pa jo organizira tudi sindikat. Je sredstvo delavskega boja, s katerim delavci organizirano, kolektivno in zavestno ter pod vodstvom sindikata izrazijo svoje nezadovoljstvo s trenutnim stanjem in odločitvami delodajalca. Stavka se udejanja kot začasna kolektivna prekinitev dela z namenom pritiska na delodajalca, da sprejme delavske zahteve, kot so: dvig plač, izboljšanje delovnih razmer, skrajšanje delovnega časa itd. Stavka se lahko organizira tudi z namenom podpore delavcem drugih podjetij ali gospodarskih panog (solidarnostna stavka).

Pravico do stavke v Republiki Sloveniji zagotavlja Ustava Republike Slovenije. To pomeni, da je stavka pravica delavcev, ne sindikata, da je individualna pravica, ki pa se uresničuje kolektivno. Med stavko delavci ne delajo, delodajalec pa mora takšno stanje prebroditi, kar pomeni, da v tem času ne sme zaposliti drugih delavcev, ne sme prekiniti sklenjenih delovnih pogojev, zoper delavce uvajati diskriminirano odgovornost, pravice delavcev pa v tem času mirujejo. Stavka mora biti vnaprej napovedana in potekati po pravilih, ki veljajo za zakonito stavko, kar pomeni da morajo potekati v okviru in na način, ki je določen z zakonom in stavkovnimi pravili. Če to zahteva javna korist, se lahko pravica do stavke z zakonom omeji, upoštevajoč vrsto in naravo dejavnosti. Omejitev je Ustava vezala na vrsto in naravo dejavnosti in na vse delavce določenih služb, kot so: policija, vojska, državna uprava, bolnišnice, ...

Stavka se začne s sklepom o začetku stavke, ki ga sprejme organ sindikalne dejavnosti ali večina delavcev v organizaciji. Stavka se mora napovedati, in sicer jo mora stavkovni odbor napovedati najmanj pet dni pred začetkom. V času od napovedi stavke do izvedbe le – te obstaja dolžnost pogajati se. Delavci morajo preko stavkovnega odbora poskušati rešiti problem z delodajalci, s katerim bi se preprečila stavka. Delodajalec lahko kot protiukrep zoper stavkajoče delavce izreče prepoved vstopa in dela delavcev, delavci pa ne smejo drugim delavcem fizično preprečiti, če hočejo delati, niti jih ne smejo fizično ovirati pri delu, lahko pa jih pregovarjajo v stavko. Stavko je treba organizirati in voditi tako, da ne ogroža varnost, zdravje ljudi, premoženje, in da omogoča nadaljevanje dela po prenehanju stavke. Stavka se lahko z zakonom omeji, če obstaja javni interes. Takšne omejitve so predvsem v državni upravi in javnem sektorju (storitveni del javnega sektorja – zdravstvo, šolstvo, gospodarske javne službe) na način, da se pove, kateri deli delovnega procesa ne smejo biti prekinjeni. Gre za nujne službe, kjer bi zaradi prekinitve delovnega procesa lahko prišlo do oškodovanja življenja ali premoženja.

Zakon določa način, kako se stavka kot pravica lahko izvaja, in sicer:

- prekinitve delovnega procesa,
- upočasnitev dela,
- simbolična upočasnitev dela,
- delo po predpisih.

Podjetje se kaznuje kot prekršek z denarno kaznijo, če med stavko sprejme nove delavce, da bi zamenjali stavkajoče, če preprečuje delavcem, da bi sodeloval pri stavki, in če uporabi nasilne ukrepe.

6 DOLOČBE O LASTNINI

6.1 LASTNINA

67. člen Ustave Republike Slovenije v poglavju o gospodarskih in socialnih razmerjih predpisuje, da se z zakonom določi način pridobivanja in uživanja lastnine tako, da je zagotovljena njena gospodarska, socialna in ekološka funkcija in da zakon določa način ter pogoje dedovanja. Ta člen Ustave Republike Slovenije ureja lastnino in je neločljivo povezan s 33. členom v poglavju o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, ki zagotavlja pravico do zasebne lastnine in dedovanja. Ustava poudarja, da pravica do zasebne lastnine ni le ekonomska pravica, temveč je tudi temeljna človekova pravica, klasična liberalna, omejena z ekonomsko, socialno in ekološko funkcijo.

»Gospodarska, socialna in ekološka funkcija lastnine predvideva zlasti dolžnosti in omejitve lastnika pri pridobivanju in uživanju lastnine. Nekatere od teh dolžnosti in omejitev predvideva že Ustava zlasti zaradi varstva okolja, varstva javnega dobra, naravnih bogastev in zemljišč ter javne koristi (razlastitev v javno korist in prepoved izvajanja gospodarske dejavnosti v nasprotju z javno koristjo). Novost Ustave je zlasti poudarjanje ekološke funkcije lastnine, zaradi katere je lahko lastninska pravica omejena. Omejitve se lahko nanašajo na uživanje lastnine, lahko pa se predpišejo tudi dolžnosti lastnika. V tem smislu ustava določa, da se zaradi varstva življenjskega okolja lahko z zakonom določi pogoje in načine opravljanja gospodarskih in drugih dejavnosti« (Kaučič in Grad, 2001, str. 146, 147).

Ustavna določba govori o tem, da zakon določa način pridobivanja in uživanja lastnine tako, da je zagotovljena njena gospodarska, socialna in ekonomska funkcija ter ima za uveljavitev načela naravno ravnovesje ohranjajočega razvoja v pravnem redu in v realnem življenju izjemen pomen. Ustava zakonodajalcu nalaga obveznost in ne zgolj pooblastilo, da določi način uživanja lastnine zaradi interesov okolja. Pri določanju vsebine in meje lastnine naletimo na vprašanje razmerja med zakonskim določanjem načina uživanja lastnine in dopustnimi posegi vanjo. Kjer je še meja dopustnega posega v lastninsko pravico, je potrebno upoštevati načelo sorazmernosti, ki določa dopustnost posega samo v primeru, da je neizogiben za varstvo drugih človekovih pravic. Poseg ne sme biti prekomeren, dopusten je le najblažji izmed možnih posegov, s katerimi se lahko zagotovi ustavno dopustni in zaželeni cilj. Če zakonodajalec preseže to mejo in preveč omeji lastninsko pravico posameznika, ima lastnik pravico do odškodnine. Meja, kjer mora posameznik trpeti poseg v njegovo lastninsko pravico in ob tem ne more zahtevati odškodnine, pa je prepuščeno sodni praksi. Te omejitve lastninske svobode pa nimajo le negativne plati, kajti Ustava zagotavlja varstvo lastnikovovega premoženja, da bo njegova lastnina ostala neonesnažena, oziroma da bo ostala v zdravem okolju. Lastnik onesnaženega okolja oziroma zemljišča lahko pričakuje, da se bo stanje izboljšalo oziroma popravilo, država pa mora za to poskrbeti. Temeljni pravni instrument uveljavitve ekološke funkcije lastnine je prostorski planski akt. To so strategija prostorskega razvoja,

prostorski red in lokacijski načrt. Ekološka funkcija je določena kot eno izmed temeljnih načel v Zakonu o varstvu okolja. Pri uživanju lastninske pravice ali pravice splošne ali posebne rabe naravnih dobrin je treba zaradi upoštevanja ekološke funkcije lastnine zagotoviti ohranjanje in izboljšanje kakovosti okolja, ohranjanja naravnih vrednot in raznovrstnosti v okolju. Naravno javno dobro se lahko rabi le tako, da ni ogroženo okolje ali njegov del, ki ima status naravnega javnega dobra in ni izključena njegova naravna vloga.

67. člen Ustave Republike Slovenije pa določa tudi način in pogoje dedovanja lastnine. Dedovanje je prehod premoženja umrle osebe na druge osebe in je urejeno z dednim pravom. Ločimo dedovanje po oporoki in dedovanje po zakonu. Fizične osebe so lahko dediči po zakonu in po oporoki, pravne osebe pa so lahko dediči le po oporoki. Oporočno dedovanje ima prednost pred zakonitim dedovanjem, ker je oporočno dedovanje izraz lastnikove pravice razpolagati s svojim premoženjem za primer smrti, medtem ko je zakonito dedovanje le nadomestilo za oporočno dedovanje. Poznamo vesoljno nasledstvo in posamično nasledstvo. Vesoljno nasledstvo pomeni, da preide premoženje na dediče na podlagi zapustnikove smrti same in poseben akt ni potreben. V tem primeru dediči odgovarjajo za dolgove zapustnika. Pri posamičnem nasledstvu preidejo posamezni deli premoženja na osebe, ki niso dediči. V tem primeru ima ta oseba samo terjatev nasproti dediču, zato ne odgovarja za dolgove zapustnika. Da pride do dedovanja, je potrebno, da zapustnik umre, obstaja dedič, da ima dedič dedni naslov (zakon ali oporoka), da je dedič dedno sposoben in da obstaja predmet dedovanja. Predmet dedovanja je zapuščina – celota vseh premoženjskih pravic in obveznosti, ki jih je imel zapustnik ob smrti. Predmet zapuščine so lahko stanovanjske hiše, stanovanjski ter poslovni prostori ter kmetijska in druga zemljišča. Dedujejo se lahko premičnine, nepremičnine, podjetja in udeležba v pravni osebi. Dedujejo se lahko tudi vse pravice, ki niso vezane na točno določeno osebo (stvarne služnosti, medtem ko se osebne služnosti ne morejo dedovati). Osnova za dedovanje je torej zapuščina, ki pa se mora za vsak primer posebej ugotoviti. Praviloma spada vanjo vse premoženje, ki ga je zapustnik imel v trenutku svoje smrti. V določenih primerih pa se mora iz zapuščine izločiti določen del. Zakon tudi določa, kaj se izloči kot predmet dedovanja (gospodinjski aparati – če niso večjih vrednosti, socialne ali druge pomoči). Zakon pa tudi natančneje določa dedovanje na podlagi zakona, kdo so nujni dediči, kdaj se razdedini nujni dedič ter dedovanje na podlagi oporoke.

6.2 LASTNINSKA PRAVICA TUJCEV

V 68. členu Ustave je zapisano, da tujci lahko pridobijo lastninsko pravico na nepremičninah pod pogoji, ki jih določa zakon ali mednarodna pogodba, ki jo ratificira Državni zbor.

Zakon in mednarodno pogodbo iz prejšnjega odstavka sprejme Državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev. Način pridobivanja in uživanja lastnine je načeloma enak za državljane in tujce in tudi omejitve uživanja po pridobitvi so lahko enake. Vendar pa so lahko pogoji pridobivanja lastnine na nepremičninah za tujce in za državljane RS različni. Ustava v 68. členu določa posebno omejitev s tem, ko določa, da tujci lahko pridobivajo lastninsko pravico na nepremičninah pod pogoji, ki jih določa zakon ali mednarodna pogodba, ob pogoju vzajemnosti.

Poznamo predvsem tri načine pravnega urejanja lastninske pravice tujcev na nepremičninah:

- lastnine tujcev na nepremičninah ne dopuščajo ali pa jo dopuščajo le na določeni pravni podlagi (na podlagi dedovanja),
- da jo priznavajo pod določenimi pogoji (na podlagi posebnega dovoljenja, vzajemnosti),
- da jo priznavajo tujcem pod enakimi pogoji kot domačim državljanom.

Ustavodajalec je določil, da tujci pridobivajo lastninsko pravico na nepremičninah pod pogoji, ki jih določa zakon, pri čemer pa je izrecno prepovedal, da bi tujci lahko pridobili lastninsko pravico na zemljiščih. Tujci lahko pridobijo lastninsko pravico na zemljiščih le z dedovanjem ob pogoju vzajemnosti. Taka določba, ki jo v sodobnih ustavah redko srečamo, je bila zapisana iz strahu pred »razprodajo slovenske zemlje«. Ustavni zakon o spremembi tega člena je odpravil omejevalno določbo, pa tudi razlikovanje pridobivanja lastninske pravice tujcev na nepremičninah in na zemljiščih. Po novi ureditvi tujci lahko pridobijo lastninsko pravico na nepremičnih pod pogoji, ki jih določa zakon, ali če tako določa mednarodna pogodba, ki jo ratificira Državni zbor, ob pogoju vzajemnosti. Zaradi pomembnosti tega vprašanja je pomembno, da sprejme Državni zbor zakon ali mednarodno pogodbo z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev.

Ustavna sprememba omogoča tujcem pridobivanje lastninske pravice in drugih stvarnih pravic na nepremičninah pri nas, kjer skupni pojem nepremičnine zajema zemljišča in stavbe. Pridobivanje te pravice je mogoče le v skladu z zakonom ali mednarodno pogodbo, pri obeh pa se upošteva načelo vzajemnosti.

Pogoj vzajemnosti obsega vse tri znane oblike vzajemnosti:

- diplomatsko po mednarodni pogodbi,
- zakonsko po notranji zakonodaji,
- dejansko vzajemnost po načelu učinkovitosti.

Način in postopek ugotavljanja vzajemnosti kot pogoja za pridobitev lastninske pravice tujcev na nepremičninah je uredil poseben Zakon o ugotavljanju vzajemnosti. Vzajemnost se po tem zakonu ugotavlja vedno, kadar tujec pridobiva lastninsko pravico na nepremičninah v Sloveniji. Za ugotavljanje vzajemnosti je pristojno Ministrstvo za pravosodje.

Državljeni EU: z vstopom Slovenije v EU 1. maja 2004 je dostop do nepremičnin v Sloveniji za državljane Evropske unije prost. Do 1. februarja 2003 so morali državljani EU za dostop do nepremičnin imeti vsaj tri leta stalno prebivališče v Sloveniji, obstajati pa je morala vzajemnost. Od 1. februarja 2003 do 1. maja 2004 pa je morala obstajati le vzajemnost.

Državljeni držav kandidatk za vstop v EU: od 28. junija 2006 velja Zakon o pogojih za pridobitev lastninske pravice fizičnih in pravnih oseb držav kandidatk za članstvo v Evropski uniji na nepremičninah, ki določa, da fizične in pravne osebe države kandidatke lahko pridobijo lastninsko pravico na nepremičninah, če obstaja vzajemnost.

Državljeni Švice: švicarski državljani lahko od 1. aprila 2006 naprej pridobijo lastninsko pravico na nepremičninah v Republiki Sloveniji z nakupom pod pogojem, da imajo v Republiki Sloveniji pravico do prebivanja in stalnega prebivališča ali da imajo le pravico do prebivanja (ne pa tudi do stalnega prebivališča) in jim je nepremičnina potrebna za gospodarsko dejavnost (upravičeni tudi do počitniške namestitve).

Državljeni ZDA: v Sloveniji na podlagi kontinuitete velja Trgovinska pogodba med ZDA in Srbijo iz leta 1881 in po tej pogodbi imajo državljani ZDA pravico pridobiti lastninsko pravico na nepremičninah v Sloveniji po klavzuli največjih ugodnosti. To pomeni, da lahko pridobijo lastninsko pravico v Sloveniji pod enakimi pogoji, ki veljajo za tiste tuje državljane, ki imajo v Republiki Sloveniji zagotovljen najugodnejši pravni režim za pridobitev nepremičnin (to so trenutno člani EU).

Državljeni drugih držav: državljani vseh drugih držav lahko pridobijo lastninsko pravico na nepremičninah v Sloveniji le na podlagi dedovanja, če obstaja vzajemnost.

Tuje države: lastninsko pravico na nepremičninah v Republiki Sloveniji lahko na podlagi Dunajske konvencije o diplomatskih odnosih pridobijo tuje države, če jo potrebujejo za opravljanje dejavnosti diplomatskega in konzularnega predstavništva, seveda ob pogoju vzajemnosti.

Dedovanje: Zakon o dedovanju določa, da lastninsko pravico na nepremičninah pridobijo tudi tujci z dedovanjem, pri čemer se vzajemnost domneva, razen če se ne dokaže nasprotno. Poudariti je treba, da je iz teh ureditev razvidno, da je pridobitev lastninske pravice mogoča samo z nakupom ali dedovanjem, medtem ko pridobitev z menjavo, darilom, razdružitvijo skupnega premoženja zakoncev ni urejena.

Ugotavljanje vzajemnosti:

Ugotavljanje obstoja vzajemnosti ureja Zakon o ugotavljanju vzajemnosti. Vzajemnost po tem zakonu je podana, če državljan RS ali pravna oseba, ki ima sedež v RS, v državi tujca lahko pridobiva lastninsko pravico na nepremičninah pod enakimi ali podobnimi pogoji, pod katerimi lahko pridobivajo lastninsko pravico na nepremičninah v RS tujci, in izpolnjevanje katerih za državljana RS ali pravno osebo s sedežem v RS ni bistveno težje, kot je v pravnem redu RS predpisano izpolnjevanje pogojev za tujce (glej Zakon o ugotavljanju vzajemnosti, 7. člen).

6.3 RAZLASTITEV

V 69. členu je zapisano, da se lastninska pravica na nepremičnini lahko v javno korist odvzame ali omeji proti nadomestilu v naravi ali proti odškodnini pod pogoji, ki jih določa zakon.

Ustavni pojem razlastitve zajema odvzem ali omejitev lastninske pravice na nepremičnini. Izraz lastninska pravica v 69. členu se razlikuje od izrazov lastnina v 33. in 67. členu. V 33. členu je govora o zasebni lastnini in dedovanju, medtem ko v 67. členu le o lastninski pravici na nepremičnini. Ena izmed najzahtevnejših oblik omejitve lastninske pravice na nepremičninah je razlastitev. Razlastitev (ekspropiacija) pomeni odvzem stvari ali omejitev lastninske pravice ali odvzem druge premoženjske pravice zaradi splošne koristi za odškodnino. Ustava Republike Slovenije določa, da se lahko lastninska pravica na nepremičnini v javno korist odvzame ali omeji proti nadomestilu v naravi ali proti odškodnini pod pogoji, ki jih določa zakon. Razlastitev se lahko opravi le po postopku, ki ga določa zakon (pomemben je postopek ugotavljanja javne koristi) in le proti nadomestilu v naravi ali proti denarni odškodnini (če ne preide do sporazuma o odškodnini, jo določi sodišče v nepravdnem postopku), (glej Kaučič in Grad, 2001, str. 148).

Razlastitev je dopustna, če javno korist, določeno z zakonom, ni mogoče doseči na drugačen način. Razlastitev je dovoljena v korist države ali občine, javna korist pa je izkazana, če je razlastitev nepremičnine potrebna zaradi gradnje objektov javne infrastrukture ali objektov za potrebe obrambe, kadar tako gradnjo določa prostorski izvedbeni način. Razlastitev v korist države ali občine je dovoljena tudi zaradi gradnje za potrebe zdravstva, socialnega varstva, šolstva, znanosti, kulture, športa in javne uprave ter socialnih in neprofitnih stanovanj, kadar tako gradnjo določa prostorski izvedbeni načrt in če pristojni občinski organ ali Vlada posebej ugotovi, da je gradnja predvidena v javno korist. Za odvzeto nepremičnino mora razlastitveni upravičenec lastniku zagotoviti drugo enakovredno nepremičnino ali plačati odškodnino.

Odškodnina za odvzeto nepremičnino obsega vrednost nepremičnine in stroške v zvezi z razlastitvijo. Razlastitveni upravičenec mora najmanj trideset dni pred vložitvijo predloga za razlastitev lastniku poslati pisno ponudbo za odkup nepremičnine ali za sporazumno omejitev lastninske ali druge stvarne pravice oziroma ga mora seznaniti s podatki o nepremičnini, ki jo ponuja v zamenjavo. Pooblaščenec pa mora odvzeto nepremičnino izročiti v posest razlastitvenemu upravičencu v tridesetih dneh po prejemu odškodnine oziroma po prejemu nadomestne nepremičnine. Postopek razlastitve se začne na predlog razlastitvenega upravičenca. O začetku razlastitvenega postopka, izda sodišče pisni sklep, zoper katerega ni dovoljena pritožba, razlastitev pa se zaznamuje v Zemljiški knjigi. Razlastitveni upravičenec mora v enem letu po dokončnosti gradbenega dovoljenja začeti z gradnjo, zaradi katere je bila nepremičnina razlaščenca, drugače se na predlog razlaščenca sklep o razlastitvi razveljavi.

6.4 JAVNO DOBRO IN NARAVNA BOGASTVA

Na javnem dobru se lahko pridobi pravica uporabe pod pogoji, ki jih določa zakon. Zakon določa pogoje, pod katerimi se smejo izkoriščati naravna bogastva. Zakon lahko določi, da smejo naravna bogastva izkoriščati tudi tuje osebe, in določi pogoje za izkoriščanje, kar je zapisano v 70. členu Ustave.

6.4.1 Javno dobro kot dobrina v splošni rabi

»Javno dobro (dobrina v splošni rabi, dobrina splošnega pomena) označuje stvari, ki so namenjene splošni uporabi glede na naravo stvari ali pa glede na njen namen, posebej opredeljen s predpisi. Zaradi gospodarskega, kulturnega ali zgodovinskega pomena so pod posebnim varstvom in se lahko uporabljajo le pod pogoji in na način, kot to določa zakon. Tukaj spadajo poleg stvari v splošni rabi ter rudnih in naravnih bogastev še zemljišča, gozdovi, vode, vodotoki, morje, morska obala, nepremičnine in druge stvari posebnega kulturnega in zgodovinskega pomena. Ustava Republike Slovenije določa, da se lahko na javnem dobru pridobi posebna pravica uporabe pod pogoji, ki jih določa zakon« (Kaučič in Grad, 2001, str. 148).

Vrste javnega dobra:

- Naravno javno dobro (površina v javni lasti, negrajeni del zemljiškega, podzemnega, vodnega, morskega in zračnega javnega dobra, na katerem sta dostopnost in gibanje pod enakimi pogoji omogočena vsem),
- Grajeno javno dobro (zemljišča, namenjena takšni splošni rabi, kot jo glede na namen njihove uporabe določa zakon oziroma predpis, izdan na podlagi zakona in na njih zgrajeni objekti, ki so namenjeni splošni rabi),
- Javno dobro državnega pomena (državne ceste, železnica, vode),
- Javno dobro lokalnega pomena (občinske in krajevne ceste in javne poti, vodovod, kanalizacija).

Pojem javno dobro je bil v slovensko zakonodajo ponovno uveden z Ustavo Republike Slovenije leta 1991. Vendar je bil ta pojem kljub temu, da ga v obdobju po drugi svetovni vojni nimamo opredeljenega kot ustavni termin, ves čas prisoten v pravni teoriji in literaturi, ki je obravnavala uporabo prostora. V obdobju po drugi svetovni vojni do leta 1991 sicer prevladujejo pojmi, kot so: dobrine v splošni rabi, družbena lastnina v splošni rabi, toda kljub temu se pojem javno dobro uporablja, čeprav njegov pomen ni vedno jasno definiran. Nasprotno, uporablja se nekonsistentno in nesistematično.

»Če je pojem javno dobro v slovensko zakonodajo uveden z letom 1991, naj bi bilo od tu naprej jasno, kaj je javno dobro. V Ustavi Republike Slovenije zasledimo navajanje tega termina samo v povezavi s posebnimi pravicami uporabe, ki naj bi bile določene z zakonom (Ustava republike Slovenije, 1991). Upoštevati pa bi ga morali v povezavi z lastninsko pravico, na katero ne moremo več gledati kot na absolutno in neomejeno

pravico uporabljati in izkoriščati stvar, ne moremo brez zadržkov zasledovati le zasebnega interesa, temveč moramo upoštevati tudi interes skupnosti – javni interes« (Virant, 1996).

»Tudi v slovenski strokovni literaturi ni enotne opredelitve, kaj je javno dobro. Najpogosteje se srečujemo z naslednjimi opredelitvami pojmov:

- javno dobro so dobrine ali storitve, ki omogočajo uveljavljanje javnega interesa,
- javno dobro so dobrine, ki so namenjene skupni rabi,
- javno dobro so stvari ali dobrine v javni lasti,
- javno dobro so stvari ali dobrine, do katerih je zagotovljen enak dostop« (Rus, 2003).

Po zgoraj navedenih definicijah je javno dobro lahko stvar, dobrina ali storitev. Če se omejimo na definiranje problema, kaj je javno dobro skozi zorni kot zgornje trditve, je javno dobro pravzaprav lahko vse, seveda v odvisnosti od tega, kaj pojmuje kot stvar, dobrino ali storitev.

Kljub zožitvi zornega kota ostaja še vedno širok razpon problemov opredelitve pojma javnega dobra. Po zgoraj navedenih definicijah je javno dobro lahko stvar, dobrina ali storitev. Če se omejimo samo na normativne akte, ki urejajo to področje, pridemo do naslednjih definicij:

- Javno dobro opredeljuje Stvarnopravni zakonik (SPZ), in sicer kot stvar, ki je v splošni rabi. To pomeni, da jo v skladu z njenim namenom ob enakih pogojih lahko uporablja vsakdo.
- Zakon o vodah (ZV-1) definira naravno in grajeno javno dobro. Naravno javno dobro so celinske vode in vodna zemljišča ter morje in vodna zemljišča morja. Vodna zemljišča celinskih voda so zemljišča, na katerih je celinska voda trajno ali občasno prisotna. Grajeno vodno javno dobro se opredeljuje kot vodno zemljišče, ki je nastalo zaradi prestavitve ali ureditve naravnega vodotoka, zajezitve tekočih voda, zaradi odvzema ali izkoriščanja mineralnih surovin ali drugega podobnega posega v prostor, in se ga lahko nameni splošni rabi. Tudi vodna zemljišča, ki so nastala zaradi izkopa na priobalnem zemljišču ali drugega podobnega posega v prostor. Depresijsko zemljišče ali zemljišče, ki nastane kot nasip ali zasip na vodnem zemljišču, je grajeno morsko javno dobro. Grajeno morsko javno dobro je tudi objekt na vodnem ali priobalnem zemljišču, če se ga nameni splošni rabi (grajena morska obala).
- Zakon o graditvi objektov (ZGO-1-UPB1) opredeljuje pojem grajenega javnega dobra, in sicer določa, da so to zemljišča, namenjena takšni splošni rabi, kot jo glede na namen njihove uporabe določa zakon oziroma predpis, izdan na podlagi zakona, in na njih zgrajeni objekti, če so namenjeni splošni rabi.
- Zakon o javnih cestah (ZJC) definira, da so javne ceste javno dobro in so izven pravnega prometa.
- Zakon o železniškem prometu – uradno prečiščeno besedilo (ZZeIP-UPB2) definira grajeno javno dobro. Javna železniška infrastruktura je grajeno javno dobro v lasti

države in se uporablja na način in pod pogoji, ki jih določa ta zakon in predpisi, izdani na njegovi podlagi.

- Zakon o letalstvu (Zlet) definira grajeno javno dobro kot objekte, naprave in sisteme navigacijskih služb zračnega prometa ter z njimi povezana zemljišča.
- Zakon o varstvu okolja (ZVO-1) opredeljuje pojem naravno javno dobro v razlagi pojmov, ki nastopajo v zakonu, in sicer v povezavi z naravnimi dobrinami. Poleg tega v temeljnem načelu ekološke funkcije lastnine obravnava rabo naravnega javnega dobra.
- Zakon o ohranjanju narave – uradno prečiščeno besedilo (ZON-UPB2) ne operira s pojmom javno dobro, ampak v okviru določb o razlastitvi uporablja pojem javna korist.
- Zakon o rudarstvu (Zrud) ne operira s pojmom javno dobro, ampak v okviru določb o razlastitvi uporablja pojem javna korist. Poleg tega obstaja še nekaj zakonov, ki sicer obravnavajo tematiko javnega dobra, vendar tega termina eksplicitno ne uporabljajo. Če pazljivo pregledamo našete definicije, ki opredeljujejo javno dobro, skušajo te z opredelitvijo stvari ali dobrine definirati javno dobro; izjema sta le definiciji v Stvarnopravnem zakoniku in Zakonu o graditvi objektov, kjer definicija sloni na uporabi stvari in ne na stvari.

»Če hočemo ugotoviti »pravo« bistvo javnega dobra, moramo izhajati iz drugega dela opredelitev javnega dobra, in sicer iz pojmov: uveljavljanje javnega interesa, skupna raba, javna last in zagotovljen enak dostop. Povzemanje navedenih trditev nas privede do spoznanja, da pojem javnega dobra lahko pojmujeemo v širšem in ožjem smislu. Javno dobro v širšem smislu so stvari, dobrine in storitve namenjene splošni rabi, izvajanju javnih služb in delovanju organov javne uprave, javno dobro v ožjem smislu pa so le stvari, namenjene splošni rabi, rabi vsakogar pod enakimi pogoji« (Virant, 1996).

6.4.2 Pogoji za izkoriščanje naravnih bogastev

Zakon določa pogoje, pod katerimi se smejo izkoriščati naravna bogastva (to so npr. rudna bogastva, živalski in rastlinski svet, v ekonomskem smislu pa tudi zemljišča, gozdovi, vode), pri tem pa lahko določi, da smejo naravna bogastva izkoriščati tudi tuje osebe, in določi pogoje izkoriščanja. Izkoriščanje naravnih bogastev s strani tujih oseb je na splošno onemogočena, izjemo lahko določi zakonodajalec, ki pa mora v primeru, ko takšno možnost tujim osebam da, določiti pogoje za izkoriščanje.

Redkost in dragocenost naravnih bogastev narekujeta zakonsko določitev pogojev, pod katerimi se smejo izkoriščati. Pogoji, pod katerimi se smejo izkoriščati naravna bogastva, se določijo z aktom o zavarovanju naravnega bogastva, ki je zakon ali predpis lokalne skupnosti, kar je odvisno od pomena naravnega bogastva (Zakon o varstvu okolja, 19. člen). Gre za varstveni režim, ki poleg drugega vsebuje tudi vse prepovedi in omejitve rabe oziroma izkoriščanja naravnega bogastva.

Zaradi varstva naravnih dobrin ureja Zakon o varstvu okolja tudi možnost razlastitve nepremičnin, ki so na območju s statusom zavarovanega naravnega bogastva, državi in občini pa ob prodaji takšnih nepremičnin daje tudi predkupno pravico (20. člen).

Tako v primeru javnega dobra kot v primeru naravnih bogastev pa takšen status stvari omejujejo njihovega lastnika, kadar na njih obstaja zasebna lastnina. V okviru ustavosodne presoje se je izoblikovalo stališče, da v primerih, ko gre za javno dobro ali naravna bogastva, določanje pogojev in omejitev ter s tem načina izvrševanja lastninske pravice na teh stvareh ne pomeni posega v 33. člen Ustave RS oziroma pravico do zasebne lastnine.

(1) Status zavarovanega naravnega bogastva se razglasi z zakonom ali če gre za naravno bogastvo lokalnega pomena s predpisom lokalne skupnosti v skladu z zakonom za vsa naravna bogastva ali za posamezen primer, skupino oziroma vrsto naravnega bogastva.

(2) Z zakonom ali predpisom iz prejšnjega odstavka se določijo zlasti:

- namen zavarovanja,
- meje zavarovanega območja oziroma obseg in sestavine drugega zavarovanega naravnega bogastva,
- varstveni režim in morebitna obveznost določitve podrobnejšega varstvenega režima s posebnim aktom,
- upravljalec, njegove pravice in obveznosti ter posebne obveznosti, ki jih ima do določitve podrobnejšega varstvenega režima.

(3) Varstveni režim iz prejšnjega odstavka obsega zlasti:

- določitev stopnje pomembnosti naravnega bogastva oziroma njegovega dela,
 - določitev stopnje in načina zavarovanja,
 - določitev pogojev in ukrepov za ohranjanje celovitosti, raznovrstnosti in kakovosti naravnega bogastva oziroma njegovega dela,
- druge specifične pogoje in ukrepe.

(4) Z aktom o razglasitvi se v zvezi z odvzemom ali omejitvijo pravic, ki izhajajo iz prepovedi ali omejitve rabe oziroma izkoriščanja naravnega bogastva, določijo olajšave, spodbude, nadomestila ali odškodnine (ZVO, 19. člen).

7 DOLOČBE O VARSTVU ZEMLJIŠČ, ZDRAVEM ŽIVLJENJSKEM OKOLJU TER VAROVANJU NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

7.1 VARSTVO ZEMLJIŠČ

V 71. členu je opredeljeno varstvo zemljišč. Ustava pravi, da zakon določa zaradi smotrnejšega izkoriščanja posebne pogoje za uporabo zemljišč, poleg tega pa določa tudi posebno varstvo kmetijskih zemljišč. To so sicer pomembne določbe, ki pa same po sebi pomenijo le ustavno obvezo zakonodajalca, da podrobneje uredi to materijo. Ob tem je v navedenem členu še dodatno določeno, da država skrbi za gospodarski, kulturni in socialni napredek prebivalstva na gorskih in hribovitih območjih.

Ta programska norma je podlaga za uresničevanje skrbstvene funkcije države, ki jo je mogoče udejanjati preko davčnih olajšav prebivalcem na gorskih in hribovitih območjih, preko zagotavljanja posebnih sredstev lokalnim skupnostim na teh območjih, preko določanja posebnih (ugodnejših) pogojev za razvijanje posameznih dejavnosti. Zemljišča obravnava Zakon o varstvu okolja. Vendar pa se pomemben del namenja varstvu kmetijskih zemljišč, saj predstavljajo osnovo za pridobitev prehrane za ljudi. Če se ne zagotovi zdrave hrane, je celovitost človeka kot takega ogrožena. Da se mora veliko pozornosti posvečati kmetijskim zemljiščem, je pomembno tudi zaradi dejstva, ker so lahko le - ta velikokrat prikrit onesnaževalec podtalnih in tekočih voda, ki navsezadnje zagotavljajo preživetje vsega živega. Vode so posebej obravnavane v Zakonu o varstvu voda. V zgoraj zapisanem členu pa Ustava posebno pozornost namenja tudi gospodarskemu, kulturnemu in socialnemu napredku prebivalstva na gorskih ter hribovitih območjih. Država naj bi potemtakem na teh delih z različnimi ukrepi ter odločitvami pomagala prebivalcem (na primer: z raznimi olajšavami za te prebivalce, ki opravljajo raznolike dejavnosti, z namenskimi finančnimi sredstvi za posamezno lokalno prebivalstvo na takih območjih).

Tla oziroma zemljišča so naravni vir, osnova obstoja kopenskih ekosistemov. Kakovostna tla z rodovitnimi tlemi in ustrezno klimo so dragocena naravna danost in osnova življenja na kopnem. V preteklosti so tla ocenjevali skozi funkcijo predelovanja hrane in biomase. Poleg teh kmetijskih in gozdarskih primarnih funkcij opravljajo tla bistvene okoljske funkcije v ekosistemih (npr. filtriranje vode, napajanje podtalnice, razgradnja /nevtralizacija škodljivih emisij prometa in industrije, vezave CO₂, kroženje hranil, energije). Pomen tal in njegove funkcije v okolju je izpostavljen v nekaterih nacionalnih in predvsem EU dokumentih ob hkratnem pozivu k varovanju tal.

Podatki iz baze Raba zemljišč Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano kažejo, da se je v Sloveniji med leti 2002 in 2007 zmanjšal predvsem skupni obseg njiv in vrtov za 15,4 %, hmeljišč za 16,3 %, zemljišč v zaraščanju za 12,9 %, vinogradov za 12,4 % ter druge rabe za 20 %. Skupni obseg gozdov se je povečal za 1,5 %, oljčnih nasadov za 41,7 %, travnikov za 6,9 % ter ekstenzivnih sadovnjakov za 2,2 %.

Smeri spremembe rabe zemljišč se nadaljujejo v treh bistvenih smereh:

- Negospodarna ter okoljsko nevdružna raba in degradacija⁴ naravnega vira v smeri intenzivne pozidave na okoljsko visoko vrednih zemljiščih, trend pozidave visoko sposobnih tal oz. najboljših kmetijskih zemljišč na dnu dolin in ob glavnih prometnih koridorjih ter ob širitvi naselij za potrebe trgovine, industrije in stanovanjske gradnje.
- Zaraščanje kmetijskih zemljišč se nadaljuje, najbolj je intenziven v hribovskih območjih, območjih z manj ugodnim reliefom ali manj primernimi talnimi lastnostmi.
- Degradacija kulturne krajine, ki se je vzpostavila v stoletjih in jo lahko smatramo kot posledico vzdržne rabe ter nacionalne izrabe naravnih virov, se nadaljuje. Slovenska pestrost rabe prostora (preplet njivske in travniške rabe ter gozda in druge naravne krajine) se z zaraščanjem in intenzivno pozidavo izgublja. Slovenija s tem izgublja svojo značilno prostorsko identiteto. Kmetijska inšpekcija nadzira določbe, da je potrebno kmetijska zemljišča obdelovati kot dober gospodar, preprečevati zaraščanje in onesnaževanje kmetijskih zemljišč ter pravilno uporabljati fitofarmaceutvska sredstva⁵ v skladu z dobro kmetijsko prakso in v skladu z drugimi zakoni, ki določajo načine za varovanje okolja, ljudi in živali.

»Države sprejemajo vse strožje okoljevarstvene ukrepe, ki večinoma temeljijo zgolj na strožjih zakonskih predpisih. Za učinkovito varstvo okolja je normativno urejanje odnosov med človekom in naravo vsekakor potrebno, vendar ni zadostno. Brez spremembe v miselnosti ljudi in zavedanja pomembnosti ohranjanja narave ne bo želenih rezultatov. Zaščita okolja mora postati integralni del razvojnega procesa, ki bo temeljil na ohranjanju narave. Varstvo okolja mora biti vključeno v strateško odločanje vsake organizacije. Strategije in politike pa se ne izvajajo same od sebe. Strategija ne bo uspela, če bo ostala samo pri besedah« (Vujošević, 2006, str. 11).

⁴ Različni vplivi na določeno okolje lahko povzročijo zmanjšanje ekološke vrednosti okolja oz. degradacijo okolja. Degradacija okolja negativno vpliva na delovanje ekosistemov. Pomeni tudi, da se je zaradi zunanjih vplivov okolje spremenilo na slabše v vseh elementih, ki vplivajo na življenje v nekem okolju.

⁵ Fitofarmaceutvska sredstva so aktivne snovi ali njihovi pripravki, ki so namenjeni varstvu rastlin oziroma rastlinskih proizvodov. Aktivne snovi imajo splošni ali posebni učinek na škodljive organizme ali rastline, dele rastlin ali rastlinske proizvode. Uporaba fitofarmaceutvskih sredstev v okviru varstva rastlin pred boleznimi, škodljivci, plevelom je eden od osnovnih tehnoloških ukrepov pri pridelovanju gojenih rastlin za izboljšanje rasti ter povečanje količine in kakovosti pridelkov.

7.1.1 Pogoji za uporabo zemljišč in posebno varstvo kmetijskih zemljišč

V 1. in 2. odstavku 71. člena Ustava posebej zavezuje zakonodajalca, da določi pogoje za uporabo zemljišč, katerih cilj je njihovo smotrnejše izkoriščanje, in da uredi posebno varstvo kmetijskih zemljišč. Glede na to, da so lahko zemljišča javno dobro ali oziroma istočasno naravno bogastvo in kot tako varovana v skladu z 70. členom, je namen obravnavanih določb v prvi vrsti zagotoviti uživanje lastninske pravice na zemljiščih tako, da bosta pri tem zagotovljeni gospodarska in socialna funkcija lastnine.

Namen 1. odstavka 71. člena je zagotoviti smotrno izkoriščanje vseh zemljišč: kmetijskih, stavbnih, vodnih in drugih. Kot je bilo že navedeno, smotrnost izkoriščanja pomeni predvsem zagotovitev rabe zemljišč, pri kateri bodo optimalno in usklajeno prišle do izraza njihova gospodarska, socialna in ekološka funkcija. Glede kmetijskih zemljišč naj bi bilo to zagotovljeno z Zakonom o kmetijskih zemljiščih (ZKZ), ki opredeljuje in kategorizira kmetijska zemljišča ter ureja njihovo rabo, varstvo (zlasti glede spremembe namembnosti) ter promet z njimi. Ureja tudi agrarne operacije (medsebojna menjava kmetijskih zemljišč, arondacije,⁶ komasacije⁷ in melioracije⁸), katerih namen je izboljšanje kmetijskih zemljišč oziroma izboljšanje pogojev njihove obdelave.

- Stavbna zemljišča opredeljuje Zakon o stavbnih zemljiščih in loči med zazidanimi in nezazidanimi stavbnimi zemljišči.
- Vodna zemljišča opredeljuje Zakon o vodah, ki opredeljuje vodno zemljišče kot dobrino splošnega pomena pod posebnim varstvom, ki jo je dovoljeno rabiti ali izkoriščati le na način, ki ga določa Zakon o vodah in na njegovi podlagi izdani predpisi.
- Gozdovi so po Zakonu o gozdovih zemljišča, porasla z gozdnim drevjem v obliki sestoja ali z drugim gozdnim rastjem, ki zagotavlja katerokoli funkcijo gozda: ekološko, socialno ali proizvodno. Gozdovi so z zakonom opredeljeni kot naravno bogastvo, z namenom njihovega ohranjanja ali vzpostavitve in krepitve njihove odpornosti pa zakon ureja njihovo varstvo, gojenje, izkoriščanje in rabo gozdov ter razpolaganje z njimi.

Drugi odstavek 71. člena nalaga zakonodajalcu ureditev posebnega varstva kmetijskih zemljišč, pri čemer je varstvo namenjeno predvsem ohranjanju in izboljševanju kakovosti kmetijskih zemljišč in ohranjanju njihovih površin. Zakon o kmetijskih zemljiščih vsebuje v ta namen določbe o rabi kmetijskih zemljišč: zahteva ravnanje dobrega gospodarja in

⁶ Zaokrožitev zemljišč v enoten kompleks z vključitvijo drugih parcel, zaradi modernizacije kmetijske proizvodnje.

⁷ Združitev zemljišč vseh posestnikov na določenem področju v enoten kompleks.

⁸ Izboljšanje zemljišč z osuševanjem, namakanjem, dodajanjem manjkajočih snovi, povečanje donosa z melioracijo.

rabo v skladu s predpisi, z namenom, da se preprečijo zbitost, erozija in onesnaženost zemljišč ter da se zagotovi njihova trajna rodovitnost (7. člen). Podoben cilj zasleduje Zakon o dedovanju kmetijskih gospodarstev (ZDKG), ki ureja posebnosti pri dedovanju zaščitene kmetij. Posebnosti so namenjene preprečevanju drobitve zaščitene kmetij, omogočanju njihovega prevzema (dedovanja), pod pogoji, ki dediča ne obremenjujejo preveč, ter ustvarjanju možnosti za ohranitev, krepitev njihove gospodarske, socialne in ekološke funkcije.

Zaradi narave oziroma namena obravnavanega 1. in 2. odstavka 71. člena prihaja do kolizije med varstvenimi ukrepi (pogoji rabe in prometa) in lastninsko pravico ter pravico do dedovanja. Zakonodajalec, ki ureja posamezno vrsto zemljišč in njihovo varstvo, namreč lastnikom pa tudi dedičem pri izvrševanju teh njihovih pravic predpisuje določene omejitve. Za zaščitene kmetije Zakon o dedovanju kmetijskih gospodarstev določa posebne pogoje dedovanja, katerih namen je, da bi kmetijo dedoval samo en dedič, ostali dediči pa denarno vrednost deleža. V tem členu ima zakonodajalec največjo skrb za varstvo kmetijskih zemljišč. Zakonodajalec je z ZDKG uzakonil dedovanje zaščitene kmetijskih oziroma kmetijsko-gozdarskih gospodarstev na način, ki odstopa od dedovanja po splošnih pravilih in v razmerju do Zakona o dedovanju (ZD), ki dedovaje omejuje. S specifično ureditvijo dedovanja zaščitene kmetij je zakonodajalec na tem področju uzakonil posebno varstvo srednje velikih kmetijskih gospodarskih enot. Namen uzakonitve posebnega varstva kmetijskih gospodarskih enot na področju dedovanja je v tem, da se zagotovi obstoj kmetij in na njih gospodarsko utemeljeno kmetovanje, da se prepreči drobitev kmetijskih zemljišč, da se zagotovi poseljenost prostora in obdelanost kmetijskih površin. Prevzemniku zaščitene kmetije naj bi posebna ureditev dedovanja kmetijskih gospodarskih enot torej srednje velike kmetije omogočila materialno eksistenco oziroma obstoj. Zakoni, ki urejajo pogoje za rabo in varstvo posameznih vrst zemljišč, vsebujejo tudi omejitve glede prometa z zemljišči. Vsi vsebujejo predkupno pravico v korist države ali lokalne skupnosti kot edinega ali enega izmed predkupnih upravičencev.

V Sloveniji imajo prizadevanja za varstvo kmetijskih zemljišč sorazmerno dolgo zgodovino. Zelo poudarjeno so se zahteve za varstvo kmetijskih zemljišč oblikovale v 70-tih letih prejšnjega stoletja. Takrat so te zahteve dobile pomembno javno podporo. Ker so izšle iz kmetijskih strokovnih krogov, se je ob zahtevah za varstvo zemljišč izpopolnjevala tudi strokovna podpora zahtevam. Pospešeno se je izpopolnjevala inventarizacija kmetijskih zemljišč (pedološko kartiranje, digitalizacija kmetijske rabe zemljišč). Določen je bil tudi sistem vrednotenja kmetijskih zemljišč. Na strokovnem področju je bilo gotovo opravljeno veliko delo. Uzakonjen je bil dokaj strog sistem varstva kmetijskih zemljišč, za katerega je bil zadolžen kmetijski sektor. Odločanje o varstvu kmetijskih zemljišč je bilo preneseno na Ministrstvo za kmetijstvo. To je dobilo vse možnosti odločilnega vplivanja na urejanje prostora v Sloveniji. Ministrstvo za kmetijstvo je bilo tisto, ki je izdajalo soglasja k prostorskim planom in načrtom za posege v prostor in ki je s tem imelo možnost take načrte in plane zavrniti, če so bili z njimi predvideni posegi na najboljša kmetijska zemljišča.

Po tridesetih letih delovanja tega sistema se je potrebno vprašati, zakaj je varstvo kmetijskih zemljišč še vedno aktualen družbeni problem. Kje je sistem varstva kmetijskih zemljišč v Sloveniji zatajil? Odgovorov je lahko več. Mislim pa, da ključni vzrok tiči tam, kjer ga pravzaprav ne bi pričakovali, v samem sistemu varstva.

Nedvomno so družbene in politične spremembe prinesle nove oblike pritiskov na urbanizacijo prostora. Vendar je sistem varstva ostal enako strog in pod nadzorom kmetijskega sektorja. Lahko bi celo rekli, da se je navkljub ali prav zaradi spremenjenega političnega sistema pomembnost sektorjev pri varstvu prostora celo okrepila. Podobna sektorska skrb za prostor se je namreč po spremembi političnega sistema v Sloveniji uveljavila ali vsaj skušala uveljaviti, tudi v zvezi z varstvom narave, varstvom voda, varstvom gozdov (in nasploh naravnega rastja) in drugje.

7.1.2 Gospodarski, kulturni in socialni napredek na gorskih in hribovitih območjih

V 71. členu 3. odstavka je zapisano, da država skrbi za gospodarski, kulturni in socialni napredek prebivalstva na gorskih in hribovitih območjih. To je prebivalstvo, ki živi na območjih z omejenimi možnostmi glede opravljanja gospodarskih in drugih dejavnosti. Za gorska in hribovita območja zakonodaja na različnih področjih določa spodbude in ukrepe, katerih končni cilj je ohranjanje njihove poseljenosti. Tak primer je Zakon o kmetijstvu (ZKme), ki hribovska in gorska območja opredeljuje kot območja z znatno omejeno možnostjo rabe zemljišč in znatno višjimi pridelovalnimi stroški zaradi težjih naravnih razmer, ter za prebivalce oziroma kmete na teh območjih določa posebne ukrepe kmetijske strukturne politike (ZKme, 27., 28., 29. člen).

V gorskih občinah je potrebno ohranjati in napredovati v razvoju, zagotavljati okolju prijazen razvoj v gorskih občinah, ga dosledno izvajati ter zamujeno nadoknaditi. Gorske skupnosti, krajine, ki se nahajajo pod gorami, na izhodiščih v gorski planinski svet, kjer njihove površine segajo do samih vrhov gora, bi morale biti s strani države resnično strokovno, stimulatивно, gospodarsko, finančno in še drugače bolj podpirane. Vse več primerov je, ko se soočamo z negativnimi demografskimi trendi v gorskih krajinah: zapiranje šolskih razredov, propadanje nekdanj polno poseljenih zaselkov, čedalje starejše prebivalstvo.

Ugotavlja se, da je samo še v planinskih okoljih približno čista pitna voda in da nekdanj pitna talnica v prestolnicah in njeni okolici ni več pitna. Vse zaradi nerazumnih početij, industrializacije, grozi tudi tem gorskih okoljem vodna izsušitev. Prepričanje, da je varovanje gorskega sveta in gorskih skupnosti resno in nujno delo, da se ljudje zavemo posebnega, raznovrstnega pomena in poslanstva gora in da prilagodimo temu spoznanju svoj odnos do njih, je zelo pomembno.

Znano je tudi, da so gorski predeli iz leta v leto bolj obremenjeni, posegi, ki se opravljajo, pa so brez učinkovitega nadzora. Ohranjanje poselitve ni samo politično, ampak tudi naravovarstveno vprašanje. Z zaraščanjem izginjajo marsikatero rastlinske in živalske vrste na tem območju, pa tudi etnološka in kulturno-zgodovinska dediščina.

Slovenija je ena izmed podpisnic alpske konvencije, ki se zavzema za učinkovito politiko za ohranitev in varstvo Alp ob uravnovešenem upoštevanju interesov vseh alpskih držav, njihovih regij ter EU, s preudarnim gospodarjenjem in trajnostno rabo virov. Varovanje gorskega sveta in gorskih skupnosti je resno in nujno poslanstvo ter zelo pomembno ogledalo države. V času agresivne urbanizacije in komercializacije Alp in drugih gorskih območij, ko se pripravljajo nove prostorsko-urbanistične strategije, bo težko obvarovati vse pozitivne attribute, ki jih gorska okolja imajo, če se bo pri razvoju pozabila zaščita. Izvoren pomen gora je ekološki.

Temelji, ki so zapisani v Alpski konvenciji:

- da je temeljna usmeritev delovanja uresničitev pravic alpskega prebivalstva, da stalno živi in gospodari v Alpah, kot tudi pravica do enakih možnosti v alpskem prostoru z ozirom na nealpsko prebivalstvo,
- da se ohranja in posodablja obstoječe poselitvene strukture in razvija poselitvene pogoje v skladu z načelom trajnostnega razvoja,
- da se olajša dostop alpskih prebivalcev do sodobnih komunikacijskih sredstev in tehnologij,
- da se sprejme posebne ukrepe za gospodarsko šibkejša gorska območja v vseh področnih politikah,
- da se spodbuja posebne programe za gospodarski razvoj mladih,
- da se proučijo rešitve, ki so prilagojene ustrezni teritorialni ravni in ki omogočajo uravnotežen razvoj gospodarsko manj razvitih območij,
- da se pospešuje gospodarski razvoj ob hkratnem uravnoteženem demografskem razvoju v alpskem prostoru,
- da se pospešuje enake razvojne možnosti za prebivalstvo ob upoštevanju pristožnosti teritorialnih skupnosti,
- da z ukrepi dajemo domačemu prebivalstvu dovolj možnosti za zaposlitev, zagotovimo potrebno oskrbo v blagu in storitvah za družbeni, kulturni in gospodarski razvoj kot tudi enake možnosti,
- da se zagotovi pravično odškodnino, določeno z zakonodajo ali pogodbo, kadar je za okolje sprejemljiva gospodarska raba naravnih virov prostora dodatno bistveno omejena (Delo, Kavčič, 2010).

Protokol Alpske konvencije priznava pomembno vlogo, ki jo ima civilna družba pri prizadevanjih za uveljavitev trajnostnega razvoja na alpskem območju in narekuje spodbujanje največje možne transparentnosti v odnosih med državno upravo in prebivalstvom ter spodbujanje udeležbe prebivalcev v zadevah javnega interesa.

Pogodbene stranke (Zvezna republika Nemčija, Republika Francija, Republika Italija, Republika Slovenija, Kneževina Liehenstein, Republika Avstrija, Švicarska konfederacija ter Evropska gospodarska skupnost) zagotavljajo s preudarno in trajno rabo virov ter upoštevanjem načela preventive, povzročiteljeve odgovornosti in sodelovanja enotno politiko za ohranitev in varstvo Alp. Pri tem enako upoštevajo interese vseh alpskih držav, njihovih alpskih regij ter Evropske gospodarske skupnosti. Čezmejno sodelovanje v alpskem prostoru se okrepi ter prostorsko in strokovno razširi. Pogodbene stranke bodo za dosego ciljev, ki so navedeni v 1. odstavku, posegle po primernih ukrepih, še posebno na naslednjih področjih:

PREBIVALSTVO IN KULTURA – s ciljem spoštovanja, ohranjanja in podpiranja kulturne in družbene samobitnosti avtohtonega prebivalstva ter zagotavljanja njegove življenjske osnove, še posebno poselitve in gospodarskega razvoja, ki sta znosna okolju, ter pospeševanja medsebojnega razumevanja in partnerskega vedenja med alpskim in zunajalpskim prebivalstvom.

PROSTORSKO NAČRTOVANJE – s ciljem zagotavljanja varčne in preudarne rabe ter kvalitetnega, usklajenega razvoja celostnega prostora. Pri tem se posebej upošteva nevarnost naravnih katastrof, preprečuje preveliko ali premajhno rabo ter ohranja oz. obnavlja naravne življenjske prostore. Zato sta potrebni celovita spoznava in ocena potreb po rabi, daljnovidno integralno načrtovanje in določitev iz tega izhajajočih ukrepov.

OHRANJANJE ČISTEGA ZRAKA – s ciljem drastičnega zmanjšanja emisij škodljivih snovi in obremenitev z njimi v alpskem okolju ter njihovega vnašanja od zunaj do mere, ki ni škodljiva za ljudi, živali in rastline.

VARSTVO TAL – s ciljem zmanjševanja kvantitativnega in kvalitativnega poškodovanja tal, še posebno z uporabo za tla neškodljivih kmetijskih in gozdarskih proizvodnih postopkov, varčnim ravnanjem z zemljiščem in tlemi, zajezitvijo erozije kot tudi z omejitvijo zaprtja tal.

VODNO GOSPODARSTVO – s ciljem ohranjanja ali obnove zdravih vodnih sistemov, še posebno z ohranjanjem čistoče vodovja, sonaravno gradnjo hidroelektrarn in s takim izkoriščanjem vodne sile, ki v enaki meri upošteva interese avtohtonega prebivalstva in ohranjanja okolja.

VARSTVO NARAVE IN KRAJINSKA NEGA – s ciljem takega varovanja in negovanja, po potrebi pa tudi obnavljanja narave in krajine, ki naj trajno zagotavlja sposobnost delovanja ekosistemov, ohranja živalstvo in rastlinstvo vključno z njunim življenjskim okoljem, sposobnost obnavljanja in trajnega ustvarjanja naravnih dobrin ter raznoličnost, svojevrstnost in lepoto narave in krajine v njuni celoti.

GORSKO KMETIJSTVO – s ciljem ohranjanja in pospeševanja gospodarjenja tradicionalnih kulturnih krajin ter kraju primerne in okolju znosnega kmetijstva v splošnem interesu. Pri tem se upošteva otežene gospodarske pogoje v alpskem svetu.

GORSKI GOZD – s ciljem ohranjanja, krepitve in obnavljanja gozdnih funkcij, še posebno varovalnih funkcij z izboljšanjem odpornosti gozdnih ekosistemov, zlasti s sonaravnim gozdnim gospodarjenjem in preprečevanjem gozdu škodljive rabe. Pri tem se upošteva otežene gospodarske pogoje v alpskem svetu.

TURIZEM IN PROSTI ČAS – s ciljem usklajevanja turističnih in sprostitev dejavnosti z ekološkimi in socialnimi zahtevami, z omejevanjem takšnih, ki škodijo okolju ter še posebno z določanjem območij miru.

PROMET – s ciljem zmanjševanja obremenitve in nevarnosti v prometu čez Alpe in znotraj njih do mere, ki je znosna človeku, živalim, rastlinam ter njihovim življenjskim prostorom. To se med drugim doseže s povečano predstavitvijo prometa, predvsem tovornega prometa na železnico, ter z ustvarjanjem primernih infrastruktur in trgu prilagojenih spodbud brez narodnostne diskriminacije.

ENERGIJA – s ciljem uvedbe pridobivanja, razdeljevanja in izkoriščanja energije na način, ki prizanaša naravi in krajini ter je neškodljiv okolju, in pospeševanja ukrepov za varčevanje z energijo.

GOSPODARJENJE Z ODPADKI – s ciljem zagotavljanja zajemanja, predelave in odstranjevanja odpadkov, ki je prilagojeno posebnim topografskim, geološkim in klimatskim potrebam alpskega okolja in s posebnim upoštevanjem omejevanja odpadkov (http://www.alpconv.org/theconvention/index_sl).

Nedavne spremembe v tradicionalni rabi zemljišč, kot so opuščanje kmetovanja in pašenja živine, vplivajo na gorsko in hribovito vegetacijo oziroma rastlinstvo in raznovrstnost rastlin ter živali. Takšne spremembe spremljajo industrijski projekti, kot so: gradnje hidroelektrarn, miniranje, transport, kar pušča za seboj drastične posledice. Velik del evropskih gora so tudi pomembne turistične točke, rekreacijska območja in smučarska letovišča. Klimatske razmere pa se z vsemi temi dejavniki spreminjajo. Za razvoj in zaščito evropskih gora in njihovih ekosistemov so podpore iz mnogih politik, vključno z agrikulturno.

Regionalne iniciative vključujejo:

- Konvencijo o zaščiti Alp (ščitijo Alpsko območje),
- Zaščita Pirenejev (varujejo favno in floro z razvojem turizma, transporta in agrikulturo),
- Arktična območja (turizem in raznovrstnost),
- Iniziative šestih držav, ki so povezane s Karpati (nacionalni parki in zaščitena območja).

Razširjen kmetijski sistem je pomemben za obstoj biološke in zemeljske raznovrstnosti kmetovanja. Dva različna trenda sta v Evropi v ospredju:

- Intenzivnost kmetovanja (kmetijska specializacija),
- Opuščanje kmetovanja.

7.2 ZDRAVO ŽIVLJENJSKO OKOLJE

V 72. členu Ustave je zapisano, da ima vsakdo v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja. Država skrbi za zdravo življenjsko okolje. V ta namen zakon določa pogoje in načine za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti. Zakon določa, ob katerih pogojih in v kakšnem obsegu je povzročitelj škode v življenjskem okolju dolžan poravnati škodo. Varstvo živali pred mučenjem ureja zakon.

Pravica do zdravega življenjskega okolja se v zadnjem času čedalje bolj uveljavlja kot človekova pravica. Čeprav je naša Ustava še ni uvrstila mednje, postaja ta pravica podlaga za čedalje bolj razvijajočo se v pravni disciplini okoljevarstvenega prava. Ustava Republike Slovenije v 72. členu določa, da ima vsakdo v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja. Posebej opredeljuje skrb države za opravljanje gospodarskih ter drugih dejavnosti. Zakon tudi določa, v katerih okoliščinah in v kolikšnem obsegu je povzročitelj škode v življenjskem okolju dolžan povrniti škodo. Ustava ni predpisala popolne in v celoti iztožljive odgovornosti onesnaževalca okolja, temveč je določitev vsebine odškodninske odgovornosti in njenega obsega prepustila zakonu.

Slovenski pravni red zagotavlja državljanom pravico do zdravega življenjskega okolja. Poudarek je predvsem na možnostih preventivnega okoljevarstvenega delovanja. Posebnost pravice do zdravega življenjskega okolja pa je tudi v tem, da jo je mogoče uresničevati le kolektivno; z ekološko smotrnim delovanjem do narave in okolja vseh in vsakogar. Iz tega sledi univerzalnost pravice, kar problematizira učinkovit način pravnega varstva (glej Božičko, 1997, str. 1).

Pravica do zdravega življenjskega okolja ni temeljna ustavna pravica in zato ni uresničljiva neposredno na podlagi Ustave. V Ustavi ne najdemo podrobnejše opredelitve življenjskega okolja, zato si pomagamo pri interpretaciji z določbo Zakona o varstvu okolja (v nadaljevanju ZVO), ki življenjsko okolje definira kot tisti del okolja, kjer je vpliv na človeka neposreden.

ZVO med temeljnimi načeli v 15. členu vsebuje načelo varstva pravic, katerega vsebina so določeni zahtevki oziroma pravice, povezani z uresničevanjem pravice do zdravega in čistega življenjskega okolja:

- Vsakdo mora pri odločanju o posegu v okolje in med njegovim trajanjem ukrepat, kot je predpisano, in izvesti vse predpisane in druge razumne ukrepe, s katerimi se zagotavlja uresničevanje pravice drugih do zdravega in čistega življenjskega okolja, ne da bi zato zahtevali kakršno koli nadomestilo.
- Za uresničevanje pravice do zdravega in čistega življenjskega okolja lahko državljani kot posamezniki ali njihova društva, združenja ali organizacije s tožbo zahtevajo od sodišča, da nosilcu posega v okolje odredi njegovo ustavitev, če bi poseg povzročil ali povzročal neposredno nevarnost za okolje, kritično obremenitev ali poškodbo okolja, ali če bi povzročil ali povzročal neposredno nevarnost za

življenje ali zdravje ljudi, oziroma mu prepove pričetek izvajanja posega v okolje, če je izkazana velika verjetnost, da bi povzročil takšne posledice.

- Sodišče odredi ukrepe iz prejšnjega odstavka samo, če posledic ni mogoče preprečiti z drugimi ukrepi.
- Za uresničevanje pravice do zdravega in čistega življenjskega okolja ima okoljski izvedenec pravico biti stranka v postopku, v katerem se odloča o dovolitvi posega v okolje, če bi odločitev v stvari, ki je predmet postopka, lahko posegla v to pravico.

V prvem odstavku 9. člena ZVO je opredeljena odgovornost povzročitelja obremenitve okolja. Povzročitelj čezmerne obremenitve je kazensko in odškodninsko odgovoren. V ZVO je odškodninska odgovornost pogojena s čezmerno obremenitvijo okolja, takrat ko presega predpisane mejne vrednosti ali okvire dovoljenih posegov v okolje.

Razvrednotenje okolja ZVO definira kot škodljive vplive in učinke posegov v okolje, ki povzročajo degradacijo naravnih vrednot in naravnih pogojev kakovosti življenja. Iz opredelitve izhaja, da je nujen pogoj razvrednotenja okolja obstoj določenih škodljivih posledic. Višina odškodnine v primerih razvrednotenja okolja pa je odraz nastalih škodljivih posledic.

Temeljni cilji varstva okolja po ZVO:

- trajno ohranjanje vitalnosti narave,
- biološka raznovrstnost,
- ekološko ravnotežje,
- ohranjanje raznovrstnosti in kakovosti naravnih dobrin,
- zmanjšanje porabe naravnih virov, snovi in energije.

Ohranitev naravnega ravnovesja zahteva krepitev vloge države tudi na področju izdajanja posamičnih upravnih aktov. To pa pomeni širitev diskrecije oziroma odločanja po prostem preudarku, ker dinamika in zahteva po hitrem reagiranju in prilagajanju preprosto ne more trpeti vezanosti uprave na toge zakonske predpise. S stališča pravne ureditve pravice do zdravega življenjskega okolja je naša država relativno napredna, saj je ta pravica zagotovljena že v Ustavi. S stališča primerjalnega prava pa smo v tem posebni, saj ima le malo držav na svetu to pravico povzdignjeno na ustavno raven. Potrebno se je zavedati pomembnosti zdravega življenjskega okolja za kakovostno življenje, hkrati pa si prizadevati za ohranitev naravnega ravnovesja.

7.3 VAROVANJE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Med dobrinami, ki jim Ustava Republike Slovenije namenja posebno varstvo, so tudi naravna in kulturna dediščina.

Vsakdo je dolžan v skladu z zakonom varovati naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike. Država in lokalne skupnosti skrbijo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine, kar je zapisano v 73. členu Ustave. Varstvo kulturne in naravne dediščine urejata Zakon o ohranjanju narave (ZON) in Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD).

Varstvo naravne dediščine vključuje okoljevarstvene okoliščine, predvsem v smislu prispevanja k ohranjanju narave, katere del je okolje, pri kulturni dediščini pa je bolj poudarjen socialni vidik ali njena kulturna funkcija.

Če govorimo o naravni dediščini, govorimo o delu narave, ki se nam zdi poseben in enkraten, v njem pa si ne želimo preveč človeškega vpliva. Naravna dediščina so lahko živali, rastline, gozdovi, jame, slapovi (deli nežive narave). Z naselitvijo so ljudje začeli spreminjati okolje. Krčili so gozdove, spreminjali struge rek in potokov, travnike spremenili v njive ... Ljudje so priredili bivalno okolje svojim potrebam. Glede na vremenske razmere so se odločili, kaj bodo kje gojili.

Kulturno dediščino predstavljajo stvari, ki so jih naredili ali oblikovali ljudje. Ljudi zanima veliko stvari, še posebno, kako so živeli njihovi predniki. Da si to lažje predstavljamo, ohranjamo stare stavbe in predmete. Take stvari pomenijo nekaj posebnega, ker so redke ali enkratne. Včasih so v slabem stanju in jih je potrebno restavrirati. Na večje težave naletimo pri naseljih, ulicah in stavbah. Tam se vprašamo, ali obnoviti staro stavbo ali pa dodati moderne prilagoditve, da bi zadostili potrebam ljudi, ki sedaj tam živijo. V obeh primerih se je potrebno posvetovati s strokovnjaki.

V začetku marca 2008 je stopil v veljavo nov Zakon o varstvu kulturne dediščine. Namen novega zakona je predvsem dograjevanje in posodabljanje obstoječega sistema dediščine. Nov zakon odpravlja nekatere slabosti in pomanjkljivosti do tedaj veljavnega Zakona o varstvu kulturne dediščine iz leta 1999 ter upošteva mednarodne standarde, zapisane v ključnih konvencijah s področja varstva dediščine.

Novosti, ki jih je prinesel zakon iz leta 2008, so:

- Zakon kot novosti opredeljuje tako imenovano »živo« dediščino (nematerialno, nesnovno dediščino) in se pri tem ne omejuje le na tisti del nematerialne dediščine, ki je povezan z materialno dediščino (torej znanja, tradicionalne obrti in veščine, ljudsko ustvarjalnost in drugo), temveč upošteva tudi z njo povezane predmete in prostore. Zakon omogoča registracijo žive dediščine v registru kulturne dediščine in razglasitev žive dediščine za kulturni spomenik– živa mojstrovina.

- Zakon vzpostavlja enoten register dediščine, v katerega se vpisujejo nepremična, premična in živa dediščina, pri čemer dobi register vlogo strokovne evidence in informacijske podpore za varstvo, sam vpis pa nima več neposrednih pravnih posledic.
- Zakon poenostavlja razglašenje nepremičnih spomenikov tako, da odpravlja izdajanje odločb na podlagi aktov o razglasitvi. Postopek poteka ob večji obveščenosti in seznanjenju javnosti (neposredno ali v obliki javne razgrnitve predloga za razglasitev).
- Zakon uveljavlja razglasitev na podlagi sporazuma države in lokalnih skupnosti, kadar gre za obsežnejše območje dediščine z razvojnimi problemi in izzivi.
- Nov zakon kot novost omogoča enotno zavarovanje kulturne dediščine in narave v primeru območja, ki poleg izjemnih kulturnih vrednot vsebuje tudi vrednote narave.
- Zakon predvideva izdelavo konservatorskega načrta kot strokovne podlage za posege v primeru kompleksnega posega v dediščino, če obstaja nevarnost uničenja ali ogrožanja varovanih vrednot ali so potrebna konservatorsko-restavratorska dela ter vedno, kadar gre za posege v strukturne elemente spomenika. Nadalje uveljavlja tudi poseben strateško-izvedbeni dokument za ohranjanje in razvoj območij varstva dediščine, poimenovan konservatorski načrt za prenovo.
- Zakon natančno predpisuje nadzor nad posegi v dediščino, kamor po definiciji spadajo vsa dela, dejavnosti ali ravnanja, ki posegajo v videz, strukturo, notranja razmerja, uporabo dediščine, ali ki dediščino uničujejo, razgrajujejo ali spreminjajo njeno lokacijo. Natančno določa pogoje za pridobivanje dovoljenj za posege (kulturno varstvena soglasja in pogoji, kulturno-varstvena soglasja za raziskavo in odstranitev dediščine) ter vsebinska merila za odločanje o določenem posegu.
- Na področju arheologije zakon prinaša premik poudarka varovanja s faze izkopavanj v fazo načrtovanja, s ciljem odvratanja posegov v arheološko dediščino, s tem povezanih stroškov in podaljšanja postopkov. Prav tako ustvarja zakonsko podlago za ohranjanje in varovanje še ne določenih in posledično neregistriranih arheoloških ostalin (najdišč, sledov, najdb).
- Na področju premične dediščine novi zakon prinaša opredelitev državne javne službe in načine za izvajanje te službe v državnih in drugih muzejih. V ta namen predpisuje vzpostavitev razvida muzejev in možnosti pridobitve statusa pooblaščenega muzeja.
- V razvid muzejev bodo ob izpolnjevanju določenih strokovnih in tehničnih standardov vpisani vsi muzeji ne glede na ustanoviteljsko in pravno obliko. Vpis v razvid bo pogojen za konkuriranje na razpisih za programe in projekte, ki so financirani iz državnega proračuna.
- Zakon vzpostavlja sistemsko financiranje muzejev in galerij, katerih ustanoviteljica ni država, in sicer tako, da bo muzejem in galerijam, ki bodo izpolnili določene zahteve, podeljen status pooblaščenih muzejev. Financiranje preostalih muzejev in galerij, ki spadajo v t.i. muzejsko mrežo in ki tega statusa ne bi pridobili, s 1.1. 2009 prevzemajo njihovi ustanovitelji.

- Zakon predvideva tudi vzpostavitev Službe za premično dediščino in muzeje kot strokovne, podporne in svetovalne službe, ki bo v skladu z zakonom organizirana v enem od državnih muzejev.

Grajeni objekti so trajnejši od vseh življenjskih vrst, pa vendar niso absolutno trajni. Žal se ne zavedamo, kako dragocen je vsak del narave. Nastajal je zelo dolgo in v neponovljivih okoliščinah. Ogrožene so naravne znamenitosti in vodni ekosistemi, kapniki v jamah in druge naravne vrednote. Gozdovi se sekajo na prepovedan način, za gradbene in druge namene se uničujejo najboljša obdelovalna zemljišča. Kulturni spomeniki pa so zgodovina naroda, ki se ne da spreminjati. V številnih objektih razen arhitektonske in umetniške vrednosti je močno materializirano še tako težko fizično delo (po Bizjak et al., 2001, str. 20).

Naravna in kulturna dediščina sta bogastvo vsakega naroda.

8 DOLOČBE IZ POGlavJA O GOSPODARSKIH IN SOCIALNIH RAZMERJIH

8.1 PODJETNIŠTVO

Gospodarska pobuda je svobodna. Zakon določa pogoje za ustanavljanje gospodarskih organizacij. Gospodarska dejavnost se ne sme izvajati v nasprotju z javno koristjo. Prepovedana so dejanja nelojalne konkurence in dejanja, ki v nasprotju z zakonom omejujejo konkurenco, kar je zapisano v 74. členu Ustave.

Svoboda gospodarskih subjektov zahteva, da država s svojo regulativo ne posega v svobodno urejanje tržnih razmerij. Funkcije države na gospodarskem področju so omejene, vsaka sodobna država vpliva tudi na delovanje in razvoj gospodarstva, še posebej z monetarno in fiskalno politiko. Tudi naša Ustava je določila, da je gospodarska pobuda svobodna, vendar pa se gospodarska dejavnost ne sme izvajati v nasprotju z javno koristjo. Zakon določa pogoje za ustanavljanje gospodarskih organizacij (oblike gospodarskih organizacij, prenehanje, stečaj podjetij, ...). Gospodarske organizacije oziroma gospodarske družbe so vse fizične in pravne osebe, ki se trajno, izključno in samostojno ukvarjajo s pridobitno dejavnostjo.

»Poleg prepovedi gospodarske dejavnosti je v nasprotju z javno koristjo Ustava prepovedala tudi nelojalno konkurenco in dejanja, ki v nasprotju z zakonom omejujejo konkurenco. Varstvo konkurence je ena temeljnih državnih funkcij v tržnem sistemu gospodarjenja. Zakonodajca s področja konkurenčnega prava obsega predvsem preprečevanje nedopustnega omejevanja konkurence z monopoliziranjem trga in zlorabo monopolnega položaja na trgu ter pravo zatiranja nelojalne konkurence. V prvem primeru gre za pojave nedopustnega izključevanja in omejevanja konkurence, v drugem primeru pa za preprečevanje nelojalne, nepošteno konkurence« (Kaučič in Grad, 2001, str. 146).

Skupne značilnosti vseh gospodarskih družb so zajete v splošnem delu Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1), v posebnem delu pa določa posebnosti, ki veljajo za posamezno obliko družbe. Vse gospodarske družbe, razen tihe družbe, so pravne osebe, kar pomeni, da so družbe lahko lastniki premičnin in nepremičnin, da lahko pridobivajo pravice in prevzemajo obveznosti ter lahko tožijo ali so tožene, predvsem pa odgovarjajo za svoje obveznosti z vsem svojim premoženjem.

Gospodarska družba je pravna oseba, ki na trgu samostojno opravlja pridobitno dejavnost kot svojo izključno dejavnost. Zakon našteva oblike, v katere se lahko organizirajo gospodarske družbe, kar pomeni, da se lahko opravlja gospodarska dejavnost le v eni od teh oblik. Družbo lahko ustanovi vsaka domača ali tuja, pravna ali fizična oseba. Gospodarsko dejavnost lahko opravlja tudi samostojni podjetnik kot fizična oseba.

Najpomembnejša delitev gospodarskih družb je na:

- osebne družbe: družbe z neomejeno odgovornostjo, komanditna družba, tiha družba,
- kapitalske družbe: družbe z omejeno odgovornostjo, delniška družba, komanditna delniška družba.

Bistvena razlika med njimi je v odgovornosti družbenikov za obveznosti družbe. Pri osebnih družbah družbeniki za obveznosti družbe odgovarjajo z vsem svojim premoženjem (tudi osebnim). Pri kapitalskih družbah pa za obveznosti družbe odgovarja družba s svojim premoženjem, medtem ko družbeniki za njene obveznosti ne odgovarjajo.

Od tega pravila odstopa načelo spregled pravne osebnosti. Predvidene so situacije, v katerih družbeniki ne glede na pravila o odgovornosti odgovarjajo z vsem svojim premoženjem. Gre za primere, ko so družbeniki svojo družbo uporabili ali zlorabili, da bi z njo dosegli cilje, ki jih zakon v tem členu določa kot nedopustne.

Firma je ime, s katerim družba posluje. Obvezni sestavini vsake firme sta označba, ki nakazuje dejavnost družbe, in navedba oblike družbe. Za vse gospodarske družbe je v zakonu določeno načelo obveznosti vpisa v sodni register. Sedež družbe je kraj, ki je kot sedež vpisan v sodni register. Kot sedež lahko družba določi: kraj, kjer opravlja dejavnost; kraj, kjer se pretežno vodijo njeni posli, ali kraj, kjer deluje poslovodstvo družbe. Razvrstitev družb na mikro, majhne, srednje in velike družbe je potrebna zaradi uporabe pravil, ki so zapisana v Zakonu o gospodarskih družbah, v poglavju o poslovnih knjigah in letnem poročilu.

Merila za razvrščanje družb so:

- povprečno število zaposlenih v zadnjem poslovnem letu,
- čisti prihodki od prodaje v zadnjem poslovnem letu,
- vrednost aktive ob koncu poslovnega leta.

Ustava je prepovedala nelojalno konkurenco in dejanja, ki so v nasprotju z Zakonom o omejevanju konkurence. Varstvo konkurence je urejeno z Zakonom o varstvu konkurence, ki je predmet obravnave konkurenčnega prava, ki je nastajalo kot profesionalno pravo podjetnikov v njihovih medsebojnih stikih na trgu. Konkurenčno pravo varuje konkurenco kot značilnost gospodarske ureditve in deluje v interesu družbe in potrošnikov. Konkurenca je gospodarska kategorija, ki pomeni pravno zagotovljeno možnost, zavestnega prilagajanja podjetij tržnim razmeram, z namenom zagotovitve čim boljšega tržnega položaja, ki se običajno izkazuje v dobičku in trajni navzočnosti na trgu.

Po zakonu o varstvu konkurence so prepovedani kartelni sporazumi, za katere se štejejo sporazumi, ki jih med seboj sklepajo podjetja ali združenja podjetij o pogojih poslovanja na trgu in imajo za cilj ali posledico omejitve konkurence med udeleženci sporazuma pri prometu blaga ali pri opravljanju storitev.

Prepovedana je tudi zloraba prevladujočega položaja na trgu, ko podjetje glede določenega blaga ali določene storitve nima konkurentov ali ima na trgu le nepomembno konkurenco in ima v primerjavi s konkurenti občutno boljši položaj glede na tržni delež, možnosti za financiranje, možnost za nakup in prodajo, ali glede na dejstva, ki druga podjetja ovirajo pri vstopu na trg.

Šteje se, da ima podjetje prevladujoč položaj na trgu, če je njegov delež prodaje ali nakupa blaga ali storitev v Republiki Sloveniji večji kot 40 %. Dvoje ali več podjetij ima prevladujoč položaj na trgu, če med njimi ni pomembnejše konkurence in je njihov skupni delež prodaje ali nakupa blaga na območju Republike Slovenije večji od 60 % (Zakon o varstvu konkurence, 10. člen).

8.2 PRIMERNO STANOVANJE

»Ustava določa, da država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje. Ta pojem ni pravna kategorija in tudi njegova opredelitev bi bila zelo zahtevna, saj so predstave posameznikov o primernem stanovanju zelo različne. Tega se je zavedal tudi ustavodajalec, zato se je zadovoljil s programsko normo, s katero si država (zakonodajalec in vlada) v okviru ekonomske, finančne, fiskalne in druge politike prizadeva zagotavljati državljanom možnosti za pridobitev primerne stanovanja. Vsekakor pa je uresničevanje te določbe odvisno od ekonomskih razmer v družbi oziroma njene blaginje« (Kaučič in Grad, 2001, str.146).

V 78. členu Ustave je zapisano, da država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje.

S 1.1.2004 je stopil v veljavo Pravilnik o minimalnih tehničnih zahtevah za graditev stanovanjskih stavb in stanovanj (Ur. list RS, št.124/03). Predvsem pa me je zanimalo, kakšno mora biti primerno stanovanje. V 10. členu Stanovanjskega zakona (Ur. List RS, št. 69/03) je navedeno, da je primerno stanovanje tisto stanovanje, ki je v eno ali večstanovanjski stavbi, ki je zgrajena v skladu z minimalnimi tehničnimi pogoji za graditev stanovanjskih stavb in stanovanj in je zanjo v skladu s predpisi o graditvi objektov izdano uporabno dovoljenje. Stanovanje mora imeti ločen bivalni in spalni del (razen v primeru garsonjere) ter mora zadoščati stanovanjskim potrebam lastnika ali najemnika in njunih ožjih družinskih članov, ki živijo z lastnikom oziroma najemnikom v skupnem gospodinjstvu, ter ustrezati površinskim normam iz Pravilnika o dodeljevanju neprofitnih stanovanj v najem.

Tabela 1: Primerna stanovanjska površina

Osebe	m ²
1	44
2	52-63
3	63-76
4	69-85
5	85-102
6	98-110
7	111-125
8	133

Vir: Kapital (2004, str. 73).

Minimalne tehnične zahteve za stavbe: za vsako stanovanje mora biti na parceli zagotovljenega najmanj 1,5 parkirnega mesta. Če tega ni možno zagotoviti na predmetni parceli, mora investitor zagotoviti trajno uporabo parkirnih mest na oddaljenosti od stavbe do 200 m. Vhodni prostor mora omogočati nadzor nad vstopanjem v stavbo, komunikacijo s sostanovalci in dostavo pošte. V stavbi ali na gradbeni parceli mora biti omogočena hramba koles, smetnjaki morajo biti zunaj stavbe, stavba mora imeti prostor za hrambo čistil za čiščenje skupnih prostorov, z vodovodno napeljavo. Svetla širina stopniščnih ram mora biti najmanj 1,2 m. Vsako stanovanje mora imeti ločene naprave za spremljanje porabe energentov. V stavbah s petimi ali več etažami je obvezna vgradnja osebnih dvigal. Svetla širina garaž ne sme biti manjša od 2,2 m.

Minimalne tehnične zahteve za stanovanja: stanovanje mora biti po pravilniku zaključena celota, ki je sestavljena iz prostora ali dela prostora, namenjenega bivanju (npr. dnevna soba, delovni kot, delovni kabinet), namenjena spanju (npr. spalnica, otroška soba, spalni kot), namenjena pripravi hrane (npr. kuhinja, kuhinjska niša), namenjena uživanju hrane (npr. jedilnica, jedilni kot), namenjena osebni higieni (npr. kopalnica, stranišča), imeti mora predprostor (hodnik, veža), ter najmanj en pomožni prostor, površine najmanj 3 m², namenjen shranjevanju stvari, ki pa je lahko izven stanovanja, vendar na gradbeni parceli. Svetla višina stanovanjskih prostorov mora biti najmanj 2,5 m na vsaj dveh tretjinah tlorisne površine vsakega prostora. Prostori namenjeni bivanju in spanju ne smejo biti ožji od polovice svoje dolžine in ne ožji od 1,9 m. Svetla višina prehodov, namenjenih komunikaciji med prostori, mora biti najmanj 1 m, tudi ko je nameščena oprema. Stanovanje mora imeti napeljavo in ustrezne naprave za oskrbo s hladno in toplo pitno vodo, električno energijo, ogrevanjem, antensko napeljavo in napeljavo, ki omogoča priključitev na javno telefonsko omrežje oz. omrežje na telefonsko komunikacijo. Prav tako mora biti urejen odtok odpadnih voda. Stanovanje mora imeti vsaj en priključek na dimnik, ki mora omogočati priklop ogrevalne naprave na trdo gorivo.

Prostori ali deli prostorov, namenjeni uživanju in pripravi hrane, spanju in bivanju morajo biti posredno ali neposredno stalno osvetljeni. Neposredna osvetlitev je dosežena, če skupna površina obdelanih zidarskih odprtih (upoštevajo se deli, ki je več kot 0,5 m nad gotovim podom), namenjenih osvetlitvi, dosega najmanj 20% neto tlorisne površine teh delov stanovanja. Če je vhod v stanovanje iz odprtega prostora, mora biti stanovanje projektirano tako, da se toplotne izgube prostorov ali delov prostorov, namenjenih uživanju in pripravi hrane, spanju in bivanju, ne povečujejo. Vhodna vrata morajo biti varna in morajo omogočati vizualni nadzor pred vhodnimi vrati. Prostori morajo biti projektirani tako, da omogočajo vgradnjo serijske opreme, odvisno od števila ležišč v stanovanju. Primerjava tega pravilnika s predhodnimi nam kaže, da se je zakonodajalec odločil, da je določene določbe o minimalnih tehničnih pogojih omilil (svetla višina prostorov, velikost prostorov), določene pa je bolj podrobno obrazložil oziroma zaostril (parkirna mesta, inštalacije, oprema in dimniki).

9 ZAKLJUČEK

Slovenija se med državami članicami Evropske Unije uvršča med države z ugodnimi razmerji na trgu dela, v sistemu socialne zaščite ter po doseženi življenjski ravni, tveganju revščine in dohodkovni neenakosti. Je tudi zelo raznolika država in se lahko pohvali z veliko naravne in kulturne dediščine. Imamo morje in gore ter letne čase, zaradi česar smo zanimivi tujim državam. Država je zakonsko predpisala, da je vsakdo dolžan varovati naravne danosti in kulturo dediščino, kar je predpogoj za nadaljnji razvoj turizma v Sloveniji. Lahko smo ponosni, da imamo toliko naravnih danosti in tudi pestro zgodovino, za katero skrbi država in lokalne skupnosti, čemur pripomore novi Zakon o varstvu kulturne dediščine, ki upošteva mednarodne standarde.

Pojma gospodarske in socialne funkcije asociirata na besede gospodarstvo in socialna varnost, skrb, ... In prav o teh temah je govora v vsaki ustavni določbi od 66. do 79. člena Ustave Republike Slovenije. Socialno državo si teoretiki razlagajo različno, vendar naj bi posameznikom in nekaterim skupinam zagotavljala določeno stopnjo materialne in socialne varnosti. Naloga države je, da poskrbi za kakovostno življenje, varnost in blaginjo državljanov. Temu pravimo socialnovarstvena vloga države. Pojem socialne države pa je potrebno povezati tudi z načelom pravne države. Bistvo tako socialne kot pravne države je, da se državljanom omogoči uveljavljanje temeljnih pravic in svoboščin, ki so zagotovljene z Ustavo. Pomembno je tudi ločevati pravice, ki so sodno varovane (II. Poglavlje Ustave – Človekove pravice in svoboščine), od opredelitve gospodarskih in socialnih razmerij v III. poglavju, ki omogočajo razvoj modernega tržnega gospodarstva. Naša ustava sodi med realistične in klasične ustave, ki urejajo predvsem človekove pravice in svoboščine ter ne vsebujejo preveliko programskih določb.

Poglavje Gospodarska in socialna razmerja ima štirinajst členov, ki sem jih opisala v diplomski nalogi. Prvi člen je Varstvo dela, ki govori o tem, da mora država zagotavljati možnosti za zaposlovanje in za delo ter zagotavljati njuno zakonsko varstvo. Naslednji člen je V Sloveniji zaposleni tujci, ki pravi, da imajo pri nas zaposleni tujci in člani njihovih družin posebne pravice, določene z zakonom. Nato je Soodločanje, ki določa, da delavci sodelujejo pri upravljanju v gospodarskih organizacijah in zavodih na način in pod pogoji, ki jih določa zakon. Naslednji je Sindikalna svoboda, ki pravi, da je ustanavljanje in delovanje sindikatov ter včlanjevanje vanje svobodno. Sledi Pravica do stavke, ki govori o tem, da imajo delavci pravico do stavke. Če to zahteva javna korist, se lahko pravica do stavke, upoštevajoč vrsto in naravo dejavnosti, z zakonom omeji. Naslednji člen je Lastnina, ki pomeni pravico neomejeno rabiti in razpolagati s stvarjo, pod pogojem, da se uporaba izvaja na način, ki ni prepovedan z zakonom ali podzakonskim predpisom. Sledi Lastninska pravica tujcev, kjer je zapisano, da lahko tujci pridobijo lastninsko pravico na nepremičninah pod pogoji, ki jih določa zakon ali mednarodna pogodba, ki jo ratificira Državni zbor. Naslednji člen je Razlastitev, ki pravi, da se lastninska pravica na nepremičninah lahko odvzame v javno korist ali omeji proti nadomestilu v naravi ali proti odškodnini pod pogoji, ki jih določa zakon. Sledi še Zdravo življenjsko okolje, ki določa, da

ima vsakdo pravico do zdravega življenjskega okolja. Posebej pa opredeljuje skrb države za opravljanje gospodarskih ter drugih dejavnosti. Določa tudi, v katerih okoliščinah in v kolikšnem obsegu je povzročitelj škode v življenjskem okolju dolžan povrniti škodo. Ustava ni predpisala popolne in v celoti iztožljive odgovornosti onesnaževalca okolja, temveč je določitev vsebine odškodninske odgovornosti in njenega obsega prepustila zakonu. Naslednji člen je Varovanje naravne in kulturne dediščine, kjer je zapisano, da je vsakdo v skladu z zakonom dolžan varovati naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike. Država in lokalne skupnosti skrbijo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine. Predzadnji člen je Podjetništvo, kjer je zagotovljeno, da je gospodarska pobuda svobodna. Zakon pa določa pogoje za ustanavljanje gospodarskih organizacij. Gospodarska dejavnost se ne sme izvajati v nasprotju z javno koristjo. Prepovedana so dejanja nelojalne konkurence in dejanja, ki v nasprotju z zakonom omejujejo konkurenco. Zadnja določba je Primerno stanovanje, kjer država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje.

Preostala dva člena sta javno dobro in naravna bogastva (70. člen) ter varstvo zemljišč (71.člen), ki sem ju podrobno raziskala.

Javno dobro kot dobrina v splošni rabi označuje stvari, ki so namenjene splošni uporabi glede na naravo stvari ali pa glede na njen namen, posebej opredeljen s predpisi. Zaradi gospodarskega, kulturnega ali zgodovinskega pomena so pod posebnim varstvom in se lahko uporabljajo le pod pogoji in na način, kot to določa zakon. Tukaj spadajo poleg stvari v splošni rabi ter rudnih in naravnih bogastev še zemljišča, gozdovi, vode, vodotoki, nepremičnine in druge stvari posebnega kulturnega in zgodovinskega pomena. Vrste javnega dobra so naravno javno dobro, grajeno javno dobro, javno dobro državnega pomena in javno dobro lokalnega pomena.

Zakon določa pogoje, pod katerimi se smejo izkoriščati naravna bogastva, kot so npr. rudna bogastva, živalski in rastlinski svet, v ekonomskem smislu pa tudi zemljišča, gozdovi, vode, pri tem pa lahko določi, da smejo naravna bogastva izkoriščati tudi tuje osebe, in določi pogoje izkoriščanja. Redkost in dragocenost naravnih bogastev določata zakonsko ureditev pogojev, pod katerimi se smejo izkoriščati. Pogoji, pod katerimi se smejo izkoriščati naravna bogastva, se določijo z aktom o zavarovanju naravnega bogastva, ki je predpis lokalne skupnosti. Gre za varstveni režim, ki vsebuje tudi vse prepovedi in omejitve rabe oziroma izkoriščanja naravnega bogastva. Zaradi varstva naravnih dobrin ureja Zakon o varstvu okolja tudi možnost razlastitve nepremičnin, ki so na območju s statusom zavarovanega naravnega bogastva, državi in občini pa ob prodaji takšnih nepremičnin daje tudi predkupno pravico.

Določba Varstvo zemljišč obsega zaradi smotrnega izkoriščanja posebne pogoje za uporabo zemljišč in posebno varstvo kmetijskih zemljišč. Država skrbi tudi za gospodarski, kulturni in socialni napredek prebivalstva na gorskih in hribovitih območjih.

Namen teh določb je zagotoviti smotrno izkoriščanje vseh zemljišč: kmetijskih, stavbnih in drugih. Kot je bilo že navedeno, smotrnost izkoriščanja pomeni predvsem zagotovitev rabe zemljišč. Glede kmetijskih zemljišč naj bi bilo to zagotovljeno z Zakonom o kmetijskih zemljiščih, ki opredeljuje in kategorizira kmetijska zemljišča ter ureja njihovo rabo, varstvo (zlasti glede spremembe namembnosti) ter promet z njimi.

Ureditev posebnega varstva kmetijskih zemljišč je namenjeno predvsem ohranjanju in izboljševanju kakovosti kmetijskih zemljišč in ohranjanju njihovih površin. Zakon o kmetijskih zemljiščih vsebuje v ta namen določbe o rabi kmetijskih zemljišč: zahteva ravnanje dobrega gospodarja in rabo v skladu s predpisi in namenom, da se preprečijo zbitost, erozija in onesnaženost zemljišč ter da se zagotovi njihova trajna rodovitnost. Podoben cilj zasleduje Zakon o dedovanju kmetijskih gospodarstev, ki ureja posebnosti pri dedovanju zaščitenih kmetij. Posebnosti so namenjene preprečevanju drobitve zaščitenih kmetij, omogočanju njihovega prevzema (dedovanja), pod pogoji, ki dediča ne obremenjujejo preveč, ter ustvarjanju možnosti za ohranitev in krepitev.

Država skrbi tudi za gospodarski, kulturni in socialni napredek prebivalstva na gorskih in hribovitih območjih. To je prebivalstvo, ki živi na območjih z omejenimi možnostmi glede opravljanja gospodarskih in drugih dejavnosti. Za gorska in hribovita območja zakonodaja na različnih področjih določa spodbude in ukrepe, katerih končni cilj je ohranjanje njihove poseljenosti. Tak primer je Zakon o kmetijstvu, ki hribovska in gorska območja opredeljuje kot območja z znatno omejeno možnostjo rabe zemljišč in znatno višjimi pridelovalnimi stroški zaradi težjih naravnih razmer ter za prebivalce oziroma kmete na teh območjih določa posebne ukrepe kmetijske strukturne politike.

V diplomski nalogi ugotavljam, da je vseh štirinajst členov iz poglavja o gospodarskih in socialnih funkcijah zelo pomembnih za današnje življenje. Pri členih javno dobro in naravna bogastva ter varstvo zemljišč pa je potrebno poudariti na zmedo pri definiranju pojma javno dobro, kar bi bilo potrebno urediti z enotno definicijo. Kar se tiče varstva zemljišč, gre za preprečevanje ogrožujočega nadaljevanja zaraščanja kmetijskih zemljišč, zlasti v gorskih in hribovitih območjih, kjer zaradi tega izginjajo nekatere rastlinske in živalske vrste. Najboljša kmetijska zemljišča se spreminjajo v zazidljiva območja, kar je skrb vzbujajoče. Dejstvo je, da je samo še v planinskih okoljih čista pitna voda, in vse to zaradi nerazumnih početij in industrializacije.

To so zgolj iztočnice, o katerih bi bilo potrebno globoko razmisliti, preden bo prepozno in bomo imeli le še ustekleničeno pitno vodo, nekatere živalske vrste samo še v živalskih vrtovih in namesto nekdanj čudovitih pokrajin zaraščena območja.

LITERATURA

1. ARHAR, France, Miran, France, Janez, Mitja, Janez, Jože, Andrej, Dunja, Klemen, Peter, Anton, Goran, Mateja, Barbara, Arne, Miroslav, Marko, Metoda, Barbara, Rajko, Konrad, Miha, Vesna, Jorg, Jadranka, Tatjana, Marko, Lovro, Franc, Ludvik, Miha, Gorazd, Gregor, Stane, Frančiška, Boštjan, Boštjan (2002). Komentar Ustave Republike Slovenije. Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, Ljubljana.
2. Bizjak, Janez (2001). Turizem in okolje. Slovenija - turistična dežela: turizem kot del gospodarstva in značilnost družbenega standarda, varovanje naravne in kulturne dediščine, urejanje okolja in turističnih krajev, etika odnosov in kakovost, novo razvojno obdobje. Svet za varstvo okolja Republike Slovenije, Ljubljana.
3. KOCJANČIČ, Rudi, Ciril, Franc, Igor (2009). Ustavno pravo Slovenije. Fakulteta za upravo, Ljubljana.
4. KAUCIČ, Igor, GRAD, Franc (2001). Ustavna ureditev Slovenije: druga spremenjena in dopolnjena izdaja, GV založba, Ljubljana.
5. RUS, Veljko (1990). Socialna država in država blaginje. Inštitut za sociologijo, Ljubljana.
6. RUS, Veljko (2003). Javno dobro in meje privatizacije. Publikacija sodobna država. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
7. RUPNIK, Kati, Aleš, Simona, Neva, Alenka, Mojca, Bosiljka, Smiljana, Marko, Jože, Evgen (1997). Kakovost vodooskrbe v Sloveniji. Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije, Ljubljana.
8. ŠINKOVEC, Janez (2006). Pravna, demokratična in socialna država. Enotnost, Ljubljana.
9. ŠTURM, Lovro (1986). Upravnopravne institucije: izbrana poglavja (študijsko gradivo). 4 predelana in dopolnjena izdaja. Pravna fakulteta, Ljubljana.
10. VODOVNIK, Zvone (2003). Poglavja iz delovnega in socialnega prava. Fakulteta za upravo, Ljubljana.
11. VUJOŠEVIČ, Niko (2006). Vodilo za okoljske standarde ISO 14001 in EMAS: Sistemi ravnanja z okoljem: (razlaga zahtev, potrebni ukrepi, koristni namigi, vzorci dokumentov, poteki procesov, vprašanja za presojo, certifikacija sistema, interpretacija z ISO 9001). GV Založba, Ljubljana.

VIRI

Viri iz revij in različnih publikacij:

1. BOŽIČKO, Ivan (1997). Odpadki – okoljska in gospodarska prвина: v razmislek: skrb za okolje. Tednik. št. 11, str. 15.
2. BRANC, Tomaž (2005). V gorah spodbuditi razvoj in ohraniti prvinskost. Revija Delo, Letnik 47, št. 285, str. 7.
3. European Environment Agency (2005). Agriculture and environment in EU – 15 – the IRENA indicator report, European Environment Agency, št. 6, str. 8, 9, 26, 27.
4. European Environment Agency (2006). Progress towards halting the loss of biodiversity by 2010, European Environment Agency, št. 5, str. 11, 77, 78, 79.
5. KAVČIČ, Božidar (2010). Za nevladnike je predlog zakona o TNP slab kompromis. Revija Delo, Letnik 52, št. 186, str. 12.
6. URAD VLADE ZA INFORMIRANJE (2005). Slovenija v Evropski Uniji: 169 vprašanj in odgovorov o Evropski Uniji, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana.
7. ZORKO, Andrej (2008). Priložnost za utrditev socialne države. Večer, Letnik 64, št. 297, str. 37.
8. VIRANT, Grega (1996). Javno dobro. Upravni zbornik. št. 1, str. 303-324.
9. MURKO, Jožef (2004). Primerno stanovanje, Kapital, Letnik 14, št. 329, str. 73.

Zakoni:

1. Ustava Republike Slovenije. Ur. list RS, št. 33/91, Spremembe Ur. list RS, št. 42/97, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 68/2006.
2. Zakon o delovnih razmerjih. Ur. list RS, št. 42/02, 46/07 Odl. US: U-I-45/07, 103/07, 83/09 Odl. US: U-I-284/06-26.
3. Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti. Ur.l. RS, št. 5/1991 (17/1991 popr.), (2/1994 popr.), 12/1992, 12/1993-ZUPDN93, 71/1993, 38/1994, 80/1997 Odl.US: U-I-343/94, 69/1998, 97/2001-ZSDP, 67/2002, 2/2004-ZDSS-1 (10/2004 popr.), 63/2004-ZZRZI, 79/2006, 107/2006-UPB1, 114/2006-ZUTPG, 59/2007-ZŠtip (63/2007 popr.), 51/2010 Odl.US: U-I-159/07-22.
4. Zakon o pravnem postopku. Ur.l. RS, št. 26/1999 Spremembe: Ur.l. RS, št. 83/2002 Skl.US: U-I-21/02-6, 96/2002, 12/2003-UPB1, 58/2003 Odl.US: U-I-255/99-28, 73/2003 Skl.US: U-I-137/00-21, 2/2004, 2/2004-ZDSS-1 (10/2004 popr.), 36/2004-UPB2, 69/2005 Odl.US: U-I-145/03-9, 90/2005 Odl.US: Up-258/03-14, U-I-74/05, 43/2006 Odl.US: U-I-55/04-10, Up-90/04-15, 69/2006 Odl.US: Up-236/04-16, U-I-314/06, 52/2007, 73/2007-UPB3, 101/2007 Odl.US: Up-679/06-66, U-I-20/07, 102/2007 Odl.US: Up-2089/06-31, U-I-106/07, 45/2008-ZArbit, 45/2008, 62/2008 Skl.US: U-I-275/06-7, Up-811/07-7, 111/2008 Odl.US: U-I-146/07-34, 116/2008 Skl.US: U-I-253/07-6, Up-2118/06-6, 121/2008 Skl.US: U-I-279/08-8, 47/2009 Odl.US: U-I-54/06-32 (48/2009 popr.), 57/2009 Odl.US: U-I-279/08-14, 12/2010 Odl.US: U-I-164/09-13, 49/2010 Odl.US: U-I-8/10-10, 50/2010 Odl.US: U-I-200/09-14.
5. Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju. Ur.l. RS, št. 42/1993 Spremembe: Ur.l. RS, št. 61/2000 Odl.US: U-I-302/97, 56/2001, 26/2007, 42/2007-UPB1, 23/2009 Odl.US: U-I-268/06-35.
6. Zakon o reprezentativnosti sindikatov. Ur.l. RS, št. 13/1993.
7. Zakon o varstvu okolja. Ur.l. RS, št. 41/2004 Spremembe: Ur.l. RS, št. 17/2006, 20/2006, 28/2006 Skl.US: U-I-51/06-5, 39/2006-UPB1, 49/2006-ZMetD, 66/2006 Odl.US: U-I-51/06-10, 112/2006 Odl.US: U-I-40/06-10, 33/2007-ZPNačrt, 57/2008-ZFO-1A, 70/2008, 108/2009.
8. Zakon o zaposlovanju in delu tujcev. Ur.l. RS, št. 66/2000 Spremembe: Ur.l. RS, št. 101/2005, 4/2006-UPB1, 52/2007, 76/2007-UPB2.
9. Zakon o ugotavljanju vzajemnosti. Ur.l. RS, št. 9/1999.
10. Zakon o zaposlovanju in delu tujcev. Ur.l. RS, št. 66/2000 Spremembe: Ur.l. RS, št. 101/2005, 4/2006-UPB1, 52/2007, 76/2007-UPB2.
11. Zakon o tujcih. Ur.l. RS, št. 61/1999 Spremembe: Ur.l. RS, št. 9/2001-ZPPreb, 87/2002 (96/2002 popr.), 108/2002-UPB1, 93/2005, 112/2005-UPB2, 79/2006, 107/2006-UPB3, 111/2007-ZPPreb-B, 44/2008, 71/2008-UPB5, 41/2009, 64/2009-UPB6.
12. Zakon o varstvu kulturne dediščine. Ur.l. RS, št. 7/1999 Spremembe: Ur.l. RS, št. 110/2002-ZGO-1, 126/2003-ZVPOPKD, 63/2007 Odl.US: Up-395/06-24, U-I-64/07-13, 16/2008-ZVKD-1.

13. Zakon o kmetijskih zemljiščih. Ur.l. RS, št. 59/1996 Spremembe: Ur.l. RS, št. 31/1998 Odl.US: U-I-340/96, 1/1999-ZNIDC, 54/2000-ZKme, 68/2000 Odl.US: U-I-26/97-8, 27/2002 Odl.US: U-I-266/98-72, 58/2002-ZMR-1, 67/2002, 110/2002-ZUreP-1 (8/2003 popr.), 110/2002-ZGO-1, 36/2003, 55/2003-UPB1.
14. Zakon o stavbnih zemljiščih. Ur.l. RS, št. 44/1997 Spremembe: Ur.l. RS, št. 98/1999 Odl.US: U-I-308/97, 1/2000 Odl.US: U-I-39/97, 67/2002-ZV-1, 110/2002-ZUreP-1 (8/2003 popr.), 110/2002-ZGO-1.
15. Zakon o dedovanju kmetijskih gospodarstev. Ur.l. RS, št. 70/1995 Spremembe: Ur.l. RS, št. 54/1999 Odl.US: U-I-76/97.
16. Zakon o kmetijstvu. Ur.l. RS, št. 54/2000 Spremembe: Ur.l. RS, št. 16/2004 Odl.US: U-I-211/00-16, 45/2004-ZdZPKG, 20/2006, 51/2006-UPB1, 45/2008-ZKme-1.
17. Zakon o ohranjanju narave. Ur.l. RS, št. 56/1999 (31/2000 popr.) Spremembe: Ur.l. RS, št. 110/2002-ZGO-1, 119/2002, 22/2003-UPB1, 41/2004, 96/2004-UPB2, 61/2006-ZDru-1, 63/2007 Odl.US: Up-395/06-24, U-I-64/07-13, 117/2007 Odl.US: U-I-76/07-9, 32/2008 Odl.US: U-I-386/06-32, 8/2010-ZSKZ-B.
18. Zakon o preprečevanju omejevanja konkurence. Ur.l. RS, št. 56/1999 Spremembe: Ur.l. RS, št. 37/2004, 99/2004-UPB1, 40/2007, 64/2007-UPB2, 36/2008-ZPomK-1.
19. Stanovanjski zakon. Ur.l. RS, št. 69/2003 Spremembe: Ur.l. RS, št. 18/2004-ZVKSES, 47/2006-ZEN, 9/2007 Odl.US: P-31/06-4, 18/2007 Skl.US: U-I-70/04-18, 45/2008-ZVetL, 57/2008, 90/2009 Odl.US: U-I-128/08-23, Up-933/08-18, 62/2010-ZUPJS.
20. Stvarnopravni zakonik. Ur.l. RS, št. 87/2002 Spremembe: Ur.l. RS, št. 18/2007 Skl.US: U-I-70/04-18.
21. Zakon o vodah. Ur.l. RS, št. 67/2002 Spremembe: Ur.l. RS, št. 110/2002-ZGO-1, 2/2004-ZZdrI-A, 41/2004-ZVO-1, 57/2008.
22. Zakon o graditvi objektov. Ur.l. RS, št. 110/2002 Spremembe: Ur.l. RS, št. 97/2003 Odl.US: U-I-152/00-23, 41/2004-ZVO-1, 45/2004, 47/2004, 62/2004 Odl.US: U-I-1/03-15, 102/2004-UPB1 (14/2005 popr.), 92/2005-ZJC-B, 93/2005-ZVMS, 111/2005 Odl.US: U-I-150-04-19, 120/2006 Odl.US: U-I-286/04-46, 126/2007, 57/2009 Skl.US: U-I-165/09-8, 108/2009, 61/2010-ZRud-1 (62/2010 popr.).
23. Zakon o javnih cestah. Ur.l. RS, št. 29/1997 Spremembe: Ur.l. RS, št. 18/2002, 50/2002 Odl.US: U-I-224/00-15, 110/2002-ZGO-1, 131/2004 Odl.US: U-I-96/02-20, 92/2005, 33/2006-UPB1, 33/2006 Odl.US: U-I-325/04-8, 45/2008, 57/2008-ZLDUVCP, 42/2009, 109/2009.
24. Zakon o železniškem prometu. Ur.l. RS, št. 92/1999 Spremembe: Ur.l. RS, št. 11/2001, 33/2001, 110/2002-ZGO-1, 110/2002, 14/2003-UPB1, 56/2003, 83/2003-UPB2, 26/2005-UPB3, 29/2005 Odl.US: U-I-316/04-6, 15/2007, 44/2007-UPB4, 58/2009.
25. Zakon o letalstvu. Ur.l. RS, št. 18/2001 Spremembe: Ur.l. RS, št. 110/2002-ZGO-1, 114/2002, 31/2005, 39/2005, 49/2006-ZMetD, 79/2006, 113/2006-UPB1, 10/2007 Skl.US: U-I-280/05-25, 68/2008 Odl.US: U-I-411/06-21, 33/2009, 109/2009-ZZNSZP-B, 62/20.

26. Zakon o ohranjanju narave. Ur.l. RS, št. 56/1999 (31/2000 popr.) Spremembe: Ur.l. RS, št. 110/2002-ZGO-1, 119/2002, 22/2003-UPB1, 41/2004, 96/2004-UPB2, 61/2006-ZDru-1, 63/2007 Odl.US: Up-395/06-24, U-I-64/07-13, 117/2007 Odl.US: U-I-76/07-9, 32/2008 Odl.US: U-I-386/06-32, 8/2010-ZSKZ-B.

27. Zakon o rudarstvu. Ur.l. RS, št. 56/1999 Spremembe: Ur.l. RS, št. 110/2002-ZGO-1, 46/2004, 98/2004-UPB1, 68/2008, 61/2010-ZRud-1 (62/2010 popr.).

28. Zakon o varstvu konkurence. Ur.l. RS, št. 18/1993 Spremembe: Ur.l. RS, št.55/1999-ZPOmK,110/2002.

29. Pravilnik o minimalnih tehničnih zahtevah za graditev stanovanjskih stavb in stanovanj. Ur. list RS, št.124/03.

30. Pravilnik o dodeljevanju neprofitnih stanovanj v najem. Ur.l. RS, št. 14/2004 Spremembe: Ur.l. RS, št. 34/2004, 62/2006, 11/2009.

31. Zakon o varstvu okolja. Ur.l. RS, št. 41/2004 Spremembe: Ur.l. RS, št. 17/2006, 20/2006, 28/2006, 39/2006, 49/2006, 66/2006, 112/2006, 53/2007, 57/2008, 70/2008, 108/2009.

30. Zakon o varstvu okolja. Ur.l. RS, št. 32/93.

Internetni viri:

1. V gorah spodbuditi razvoj in ohraniti prvinskost (2010).
Dosegljivo na <http://www.gore-ljudje.net/novosti/5015/> (20.5.2010).
2. Za nevladnike je predlog zakona o TNP slab kompromis (2010).
Dosegljivo na <http://www.gore-ljudje.net/novosti/4339/> (20.2.2010).
3. Definiranje pojma javno dobro (2005).
Dosegljivo na http://www.geodetski.vestnik.com/49/3/gv49-3_416-423.pdf (19.7.2005).
4. Sprememba rabe zemljišča in kmetijstvo (2008).
Dosegljivo na http://kazalci.arso.gov.si/kazalci/index_html?Kaz_id=135&Kaz_naziv=Sprememba%20rabe%20zemlji%C5%A1%C4%8D%20in%20kmetijstvo&Sku_id=6&Sku_naziv=KMETIJSTVO&tip_kaz=1 (20.11.2008).
5. Javno dobro (2002).
Dosegljivo na http://www.ds-rs.si/2MO/dejavnost/posveti/besedila_pos/JavnoDobro/pos19-11-02_Sinkovec.htm (19.11.2002).
6. Varstvo kmetijskih in (drugih) zemljišč v Sloveniji (2010).
Dosegljivo na <http://www.forum21.si/pdfFiles/dogodek-51-45.pdf> (26.1.2010).
7. Sodobna socialna država (2006).
Dosegljivo na http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/socialna_drzava_slo.pdf (9.6.2006).
8. Alpska konvencija (2010).
Dosegljivo na http://www.alpnconv.org/theconvention/index_sl (25.9.2010).
9. Konvencija - kratko in jedrnato (2010).
Dosegljivo na http://www.alpnconv.org/home/bookindex_sl.htm (25.9.2010).

